

UCG

Univerzitet Crne Gore

Izdavač
Univerzitet Crne Gore, Podgorica
www.ucg.ac.me

Biblioteka
HUMANISTIČKIH NAUKA

Igor Lakić
FONETIKA I FONOLOGIJA ENGLESKOG JEZIKA

Glavni i odgovorni urednik
prof. dr Stevo Popović

Urednici biblioteke
prof. dr Nataša Ružić
doc. dr Miodarka Tepavčević

Recenzenti
prof. dr Radmila Šević
doc. dr Milica Vuković

Lektor
doc. dr Milica Vuković

Štampa
Štamparija „Obod“ - Cetinje

Tiraž
250

Zabranjeno preštampavanje i kopiranje u cjelini ili u djelovima.
Sva prava zadržava izdavač i autor/i.

CIP

UCG

Univerzitet Crne Gore

Igor Lakić
**FONETIKA I FONOLOGIJA
ENGLISKOG JEZIKA**

Podgorica, 2018.

SADRŽAJ

PREDGOVOR	7
1. MJESTO FONETIKE U OKVIRU LINGVISTIČKIH DISCIPLINA	9
2. STANDARDNI IZGOVOR ENGLESKOG JEZIKA	11
3. FONETIKA I FONOLOGIJA	17
3.1. Fonema i alofon	18
3.2. Suglasnici i samoglasnici	21
4. GOVORNI ORGANI	23
5. FONEMSKA TRANSKRIPCIA	27
6. ARTIKULACIONA OBILJEŽJA	33
7. ENGLESKI SUGLASNICI	41
7.1. Plozivi	41
7.2. Frikativi	50
7.3. Afrikati	58
7.4. Nazali	61
7.5. Lateral	64
7.6. Kontinuant	67
8. ENGLESKI SAMOGLASNICI	71
8.1. Monofonzi	71
8.2. Diftonzi	84
8.3. Triftonzi	90
9. SLOG	91
9.1. Struktura sloga	92
9.2. Jaki i slabi slogovi	95
9.2.1. Samoglasnici /ə, i, u/	96
9.2.2. Silabički konsonanti	98

10. AKCENAT	101
10.1. Stepen akcenta	102
10.2. Mjesto akcenta u riječima	103
10.3. Akcenat u složenim riječima	106
10.3.1. Akcenat i afiksi	106
10.3.2. Akcenat u složenicama	109
10.4. Akcenatske varijacije	110
10.5. Akcenat i vrsta riječi	110
11. FONEMSKJE VARIJACIJE	113
11.1. Asimilacija	113
11.2. Spajanje	114
11.3. Elizija	115
11.4. Povezivanje	116
11.5. Gradacija	116
12. RITAM	125
13. INTONACIJA	131
13.1. Promjena visine tona	132
13.2. Funkcije intonacije	136
LITERATURA	143

PREDGOVOR

Udžbenik *Fonetika i fonologija engleskog jezika* prvenstveno je namijenjen studentima engleskog jezika na Filološkom fakultetu Univerziteta Crne Gore: Studijski program Engleski jezik i književnost i Studijski program Prevodilaštvo. Istovremeno, udžbenik se može koristiti i kao materijal za rad sa svima koje interesuje oblast fonetike i fonologije engleskog jezika.

Udžbenik je nastao kao rezultat desetogodišnjeg rada sa studentima i uvida u potrebe naših studenata za znanjima i vještinama u oblasti fonologije engleskog jezika. Iz ove oblasti postoji određen broj udžbenika i knjiga koje na različite načine obrađuju neophodne jezičke sadržaje. Međutim, kako ti udžbenici ne obrađuju sve teme predviđene nastavnim programom koje su potrebne za rad sa našim studentima, ukazala se potreba da se na jednom mjestu studentima pruže sadržaji neophodni za učenje i sticanje neophodnih znanja i vještina iz ove oblasti.

Ovaj udžbenik sadrži sve teme predviđene programom studija i pokriva oba semestra na prvoj godini studija.

Poglavlja 1 – 6 sadrže opšta razmatranja o mjestu fonetike i fonologije u okviru lingvističkih disciplina, standardnom izgovoru engleskog jezika, osnovnim principima fonetike i fonologije, govornim glasovima, kao i artikulacionim obilježjima. Nakon toga, u poglavljima 7 i 8 detaljno su obrađeni engleski glasovi –

suglasnici i samoglasnici. Poglavlja posvećena engleskim glasovima, nakon obrade svake grupe glasova, sadrže i ortografska pravila i njihovu vezu sa izgovorom glasova, što će, pretpostavljam, studentima olakšati ovaj aspekt engleskog jezika koji često predstavlja problem. U poglavljima 9 – 13 obrađeni su slog, akcenat, fonemske varijacije, ritam i intonacija, čime se dobija jedan sveobuhvatan pristup fonologiji engleskog jezika.

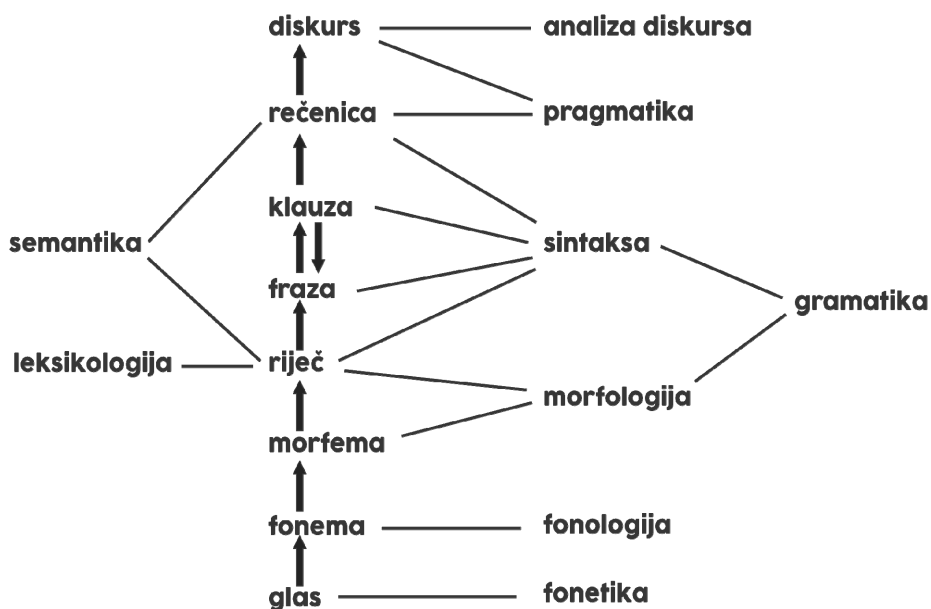
Teorijske postavke praćene su brojnim primjerima koji mogu poslužiti i za vježbanje izgovora i drugih aspekata fonologije. Međutim, preporučuje se da se u nastavi uz ovaj udžbenik za vježbanja koriste i drugi materijali koji su navedeni u literaturi.

Nadam se da će udžbenik *Fonetika i fonologija engleskog jezika* studentima omogućiti, jednostavan, precizan i jasan uvid u karakteristike fonologije engleskog jezika.

Prof. dr Igor Lakić

1. MJESTO FONETIKE U OKVIRU LINGVISTIČKIH DISCIPLINA

Lingvistička istraživanja počivaju na stanovištu da je jezik sistem koji se sastoji od jezičkih jedinica – glasova/fonema, morfema, riječi, fraza, klauza, rečenica i, na kraju, jedinica koje su iznad nivoa rečenice, tj. diskursa (govornog ili pisanog). U takvoj strukturi, jedinice nižeg reda učestvuju u građenju jedinica višeg reda, što se može vidjeti iz sljedećeg dijagrama.

U analizi ovog dijagrama možemo poći od najmanje jezičke jedinice, tj. glasa i foneme. Ljudi mogu da proizvedu nekoliko stotina raznih glasova, ali samo jedan broj tih glasova koristi se u jednom jeziku i u tom slučaju ti glasovi nazivaju se foneme. Glasovima u opštem smislu, njihovom artikulacijom i opisom bavi se fonetika, dok fonologija proučava kako glasovi jednog jezika (foneme) funkcionišu u određenom jeziku. U suštini, da bismo u potpunosti razumjeli upotrebu glasova u nekom jeziku, moramo proučavati i fonetiku i fonologiju, a granica između ove dvije discipline nikada nije potpuno jasna.

Riječ je osnovna jezička jedinica koja ima samostalno značenje. Riječi se sastoje od izgovorenih glasova u govoru, ili od slova u pisanju, ali to nije i dovoljna definicija riječi kad je u pitanju njena struktura. Riječi se sastoje i od morfema. Tako, riječ *understandable* ima dvije morfeme, osnovu *understand* i sufiks *-able* za građenje pridjeva. Istovremeno, ova riječ ima 14 grafema (slova), ali 12 fonema - /,ʌndə'stændəbl/.

Građenjem riječi, tj. kombinovanjem fonema i morfema u riječi, bavi se morfologija. Riječi se mogu proučavati i sa stanovišta njihovog značenja, čime se bavi semantika, ili kao jedinice rječnika, što proučava leksikologija.

Riječi se dalje mogu kombinovati u veće konstrukcije – fraze, klauze i rečenice, što je predmet sintakse, dok semantika, pored riječi, proučava i značenje rečenica. Fraze su konstrukcije u kojima ne postoji predikacija, tj. odnos subjekt - predikat, dok je ovaj odnos prisutan kod klauza i, naravno, rečenica. Na primjer, 'a sunny day' je imenička fraza, 'in the morning' je predložka fraza itd. Međutim, 'if you come' je klauza, jer sadrži subjekat *you* i predikat *come*. Ovdje ne možemo govoriti o punoj rečenici jer nemamo potpuno značenje ovog iskaza. Zato je klauza, iako sadrži predikaciju, na nižem nivou od rečenice. Istovremeno, ona može da uđe i u sastav fraze. Tako, u okviru imeničke fraze 'the man I told you about' imamo klauzu 'I told you about' koja se odnosi, tj. daje više informacija o imenici *man*. Jedini nivo gdje se klauza i rečenica poklapaju jeste prosta rečenica, s obzirom da ona istovremeno čini i

klauzu. Međutim, na višem nivou jezičke hijerarhije, engleska *složeno-zavisna rečenica (complex sentence)* sastoji se od najmanje dvije klauze, od kojih je jedna glavna a druga zavisna. Engleska *složeno-nezavisna rečenica (compound sentence)* sastoji se takođe od najmanje dvije klauze koje su u naporednom odnosu, odnosno imaju jednak status.

Morfologija i sintaksa zajedno čine gramatiku u širem smislu riječi.

Lingvistička istraživanja kreću se, međutim, i dalje od rečenice, na nivou diskursa. Analiza diskursa bavi se proučavanjem pisanog teksta ili govornih iskaza polazeći od teksta kao cjeline. Njoj srodna disciplina je pragmatika koja proučava funkciju rečenica u tekstu.

Analiza diskursa kreće sa nivoa teksta kao cjeline, ali se spušta i na nivo sintakse, sve do riječi, a kad je u pitanju govor i do fonemskog nivoa koji je posebno bitan u proučavanju uloge intonacije u govoru. Pragmatika, s druge strane, ide od rečenice ka tekstu. Tako možemo reći da jezičke jedinice na nižem nivou dobijaju svoje puno značenje u okviru jedinica na višem nivou.

2. STANDARDNI IZGOVOR ENGLESKOG JEZIKA

Standardni britanski izgovor engleskog jezika vezuje se za područje jugoistočne Engleske, naročito Londona i okoline. Ovaj govor ranije je bio poznat kao *usvojeni izgovor* (*Received Pronunciation* ili *RP*), mada se termin i dalje koristi, više u medijima nego među fonetičarima. Termin *usvojeni izgovor* nastao je zato što se ovaj izgovor smatrao prestižnim, pa su ga obrazovani ljudi rado oponašali i usvajali, pod uticajem dvora na kome se on najviše koristio. Zato je za ovaj akcent korišćen i termin *Queen's English*, ali i *Oxford English* zbog prestiža koji ovaj univerzitet ima i standardnog izgovora koji se njeguje na njemu.

Međutim, standardni izgovor britanskog engleskog jezika danas se više pominje kao *BBC English*, zato što ga koristi većina spikera i novinara na ovoj televiziji, ali ne samo njemu. Ovaj izgovor je prihvaćen kao standardni zbog mnogostruke važnosti Londona kao političkog, obrazovnog, kulturnog i ekonomskog centra. *BBC English* razumiju svi kojima je maternji jezik engleski mnogo bolje nego izgovorne oblike ma kog drugog akcenta.

Ovo ne znači da drugi elektronski mediji ne koriste i regionalne varijante engleskog, poput škotske, velške ili irske. Čak i BBC danas zapošljava novinare koji govore regionalnim akcentima. Treba imati na umu da se škotska, velška i irska

varijanta donekle razlikuju od varijante koja se govori u samoj Engleskoj, gdje takođe postoji više akcenata. Najgrublja podjela varijante koja se govori na teritorije engleske je ja na *sjeverni* i *južni* akcenat. Sjeverni akcenat uglavnom se koristi počev od Lankašira i Jorkšira na više.

Danas se sve više govori i o takozvanom *Estuary English*, govoru koji se može čuti na području Londona, odnosno oko ušća rijeke Temze u Atlantik. Ovaj akcenat neznatno odstupa od *BBC English*. U suštini, radi se više o sociolingvističkom, a ne čisto lingvističkom, tj. fonološkom identitetu ovog govora. Naime, određeni broj ljudi iz javnog života Velike Britanije, koji inače govori *BBC English*, sada smatra da je prihvatljivo koristiti i neke karakteristike područja Londona, kao što je, na primjer, glotalni ploziv, koji se čuje oko ušća Temze, pa je i akcenat po tome i dobio ime.

Pored britanske verzije standardnog engleskog jezika, postoji i *standardni američki engleski* (*GA – General American Pronunciation*), koji se djelimično razlikuje od britanskog. Ova varijanta je spoj govora obrazovanih ljudi sa sjevera i Srednjeg zapada SAD, ali joj nedostaju neke karakteristike govora Istočne obale, posebno Njujorka i Bostona. S obzirom na to da se ovaj govor može čuti na TV i radio stanicama širom Amerike, on je poznat i pod nazivom *Network American*. *Kanadski engleski* je djelimično sličan standardnom američkom engleskom, ali postoje i određene jasne razlike između dva standarda, posebno zato što se u kanadskoj varijanti može čuti i dosta britanskih elemenata.

Možemo takođe govoriti i o engleskom koji se govori u Australiji i na Novom Zelandu. Između ove dvije varijante postoje određene sličnosti, ali i razlike, kao i između američkog i kanadskog engleskog. *Novozelandski engleski* ima karakteristike britanskog engleskog, ali i australijskog i američkog. Unutar *australijskog engleskog* postoje razlike između (1) *Broad Australian*, kojim govori trećina stanovništva, (2) *Cultivated Australian English*, koji je najprestižnija varijanta i koj je najbližnji je

engleskom koji se govori na Televiziji BBC, i (3) *General Australian*, kojim govori većina Australijanaca i koji leži na granici između prethodne dvije varijante.

Engleski se kao maternji jezik govori i u Južnoj Africi i u zemljama Kariba. Iako je jezik u Južnoj Africi najbliži po izgovoru britanskom engleskom, on ima svoje specifičnosti, posebno u vokabularu, pod uticajem drugog službenog jezika u zemlji (afrikans).

U jednom broju zemalja engleski se koristi kao drugi jezik – Indija, Pakistan, Šri Lanka, Filipini su neke od njih. U mnogim zemljama Afrike engleski je također drugi jezik, kao i među velikim brojem stanovništva u Hong Kongu, Maleziji i Singapuru.

Uz to, u najvećem dijelu svijeta engleski je međunarodni jezik komunikacije. Ovo je dovelo do postojanja različitih akcenata engleskog jezika širom svijeta. Mnogi smatraju da je *BBC English* i dalje najprestižnija varijanta engleskog jezika, ali u savremenom svijetu mnogo je bitnije ostvariti komunikaciju od toga kojim se akcentom govori.

Danas je teško reći da je samo jedan standard engleskog jezika ispravan, prestižniji ili bolji od drugih. Međutim, za studente engleskog jezika neophodno je da što bolje savladaju neku od standardnih varijanti engleskog jezika, naročito britansku ili američku. U ovoj knjizi mi ćemo se najviše držati upravo BBC engleskog, ali ćemo tamo gdje je potrebno ukazivati i na određene karakteristike standardnog američkog engleskog.

3. FONETIKA I FONOLOGIJA

Fonetika (phonetics) se bavi proučavanjem proizvodnje glasova ljudskog govora, njihovim grupisanjem i definisanjem. Za razliku od fonetike, koja se bavi opštim karakteristikama govornih glasova, *fonologija (phonology)* proučava kako glasovi jednog jezika funkcionišu u tom jeziku. U suštini, osnovna razlika je u tome što je fonetika opštija i posmatra artikulaciju svih glasova koje ljudi mogu da izgovore, a fonologija se vezuje za glasovne sisteme pojedinih jezika. Glasovi koji čine glasovni sistem jednog jezika nazivaju se *foneme (phoneme)*.

Fonetika se može podijeliti na:

- a. *akustičnu fonetiku (acoustic phonetics)*, koja proučava kako se glasovi prenose kroz vazduh između govornika i slušalaca;
- b. *auditornu fonetiku (auditory phonetics)*, koja proučava kako slušaoci primaju glasove i kako ih dekodiraju; i
- c. *artikulacionu fonetiku (articulatory phonetics)*, koja proučava kako se proizvode glasovi, za što je bitno poznavanje govornog aparata. Artikulacija, u stvari, označava pomjeranje jezika, usana i drugih organa kako bi se proizveli glasovi. Mi ćemo se u ovoj knjizi uglavnom baviti upravo artikulacionom fonetikom.

Govorni jezik se sastoji od glasova koji su proizvod organa govora. *Glasovi* (*speech sounds*) se pojavljuju jedan za drugim prilikom govora i proizvod su naše volje. Međutim, oni se ne javljaju nasumično, već odgovarajućim redosljedom, tako da u fonologiji pokušavamo da pronađemo pravilnosti redosljeda fonema u jednom jeziku.

Pored poznavanja fonema, fonologija se bavi i grupisanjem glasova u slogove, pri čemu je samoglasnik nosilac sloga. Na primjer, riječ *no* /nəʊ/ sastoji se od jednog sloga, dok riječ *tomorrow* /tə'mɔrəʊ/ ima tri sloga.

U riječi *tomorrow* moguć je primijetiti da je drugi slog naglašeniji od prvog i trećeg. Zato se fonologija bavi i *akcentom* ili *naglaskom* (*stress*) u riječima. U engleskom jeziku naglasak je bitan, jer može da dovede do promjene u vrsti riječi, između ostalog. Kod riječi *import*, na primjer, naglasak na prvom slogu /'ɪmpɔ:t/ znači da se radi o imenici, a naglasak na drugom slogu /ɪm'pɔ:t/ znači da se radi o glagolu.

Naredna oblast kojom se bavi fonologija je *ritam* (*rhythm*). Ritam je vezan za akcentat i predstavlja ponavljanje neke šeme u okviru koje se smjenjuju akcentovani i neakcentovani slogovi.

I na kraju, pomenućemo *intonaciju* (*intonation*), koja predstavlja promjenu visine tona u okviru određenog iskaza. Ako se riječ *right* izgovori uzlaznom intonacijom, ona će se shvatiti kao pitanje ili poziv govorniku da nastavi, dok će se, ukoliko ukoliko bude izgovorena silaznom intonacijom, čuti kao potvrda ili slaganje.

Svojsva kao što su naglasak, ritam i intonacija nazivaju se *suprasegmentalna obilježja* (*suprasegmental variables*).

3.1. Fonema i alofon

Kada govorimo, mi proizvodimo jedan neprekidni govorni tok i pravimo prekide samo kada je neophodno da udahnemo ili da eventualno organizujemo naše misli. U analizi govora pokušavamo da taj neprekidni tok podijelimo u manje jedinice.

Ovaj process nazivamo segmentacijom (segmentation), a njegov rezultat su foneme. Kao što smo već rekli, *foneme (phoneme)* su glasovi jednog jezika.

Foneme, dakle, ne postoje izolovano, već čine niz kako bi se oformile riječi. Na primjer, u riječi *boy* /bɔi/ imamo tri foneme – /b/, /ɔ/, /i/. Samostalno, te foneme nemaju svoje značenje, ali dobijaju svoj smisao u riječi koja ima značenje. Zato kažemo da je fonema najmanja jedinica koja nema samostalno značenje, ali učestvuje u građenju značenja. Najmanja je zato što se smatra nedjeljivom, tj. nema manjih jedinica po kojima bi se razlikovala dva jezička oblika.

Pored toga što je najmanja jedinica, fonema predstavlja distinktivnu jedinicu u jeziku. Kažemo da je distinktivna jer se pomoću nje mogu razlikovati dva jezička oblika. U tom smislu, fonema ima *distinktivno obilježje (distinctive feature)*. Ilustrovaćemo to već navedenim primjerom /bɔi/. Ako u ovoj riječi fonemu /b/ zamijenimo fonemom /t/, dobićemo novu riječ /tɔi/, što znači da je jedna fonema, zahvaljujući svom distinktivnom karakteru, dovela do promjene značenja riječi.

Pogledajmo još nekoliko primjera. U riječima *tie* /tai/ i *buy* /bai/, /t/ i /b/ su dvije različite distinktivne jedinice koje ukazuju na različito značenje. Isto je sa /i/ i /u/ u riječima *pit* /pit/ i *put* /put/ ili sa /n/ i /t/ u *pin* /pin/ i *pit* /pit/.

Dvije riječi koje se razlikuju na osnovu jedne foneme nazivaju se *minimalni par (minimal pair)*.

U engleskom jeziku ima manje fonema nego glasova, a njihov broj je u dato vrijeme stalan. U engleskom postoje 44 foneme, ali glasova je više.

Razlika između *glasa (speech sound)* i *foneme (phoneme)* je u tome što se neki glasovi, iako postoji određena razlika među njima, mogu smatrati istom fonemom. Ti glasovi nazivaju se *alofoni (allophones)* te foneme. Dakle, jedna fonema može imati više alofona. U tom smislu, alofoni nisu distinktivne jedinice, već predstavljaju članove jedne iste foneme.

Ako, na primjer, izgovorimo /k/ u riječima *car* /ka:/, *cool* /ku:l/, *come* /kʌm/ i *key* /ki:/, vidjećemo da njegove karakteristike nisu iste u ovim riječima, iako se radi o

jednoj fonemi. Ovdje, u stvari, govorimo o četiri različite pozicije foneme /k/, odnosno o četiri različita alfona ove foneme. Artikulaciona obilježja /k/ u ovim riječima su različita zbog uticaja vokala koji se nalazi iza njega, ali sve te oblike i dalje smatramo jednom fonemom.

Alofoni mogu biti pozicioni i slobodni. *Pozicioni alofoni (positional allophones)* zavise od fonetskih faktora (okruženja u kome se nalaze i akcenta). Oni se javljaju u potpuno predvidljivim uslovima, što znači da se jedan pozicioni alofon neke foneme ne može pojaviti tamo gdje se nalazi drugi pozicioni alofon te foneme. Drugim riječima, oni se nalaze u *komplementarnoj distribuciji (complementary distribution)*. Ako se jedan pozicioni alofon zamijeni drugim alofonom iste foneme, putem *pozicione alofonske varijacije (positional allophonic variation)* ne dolazi do promjene u značenju u idealnim uslovima komunikacije, ali ovakva situacija može nekad dovesti do nerazumijevanja ili problema u komunikaciji.

Na primjer, /l/ u riječima *sailing* /'seiliŋ/ i *melt* /melt/ nije isto. U prvom slučaju /l/ je palatalizovano (ako iza njega slijedi samoglasnik ili pauza), a u drugom je velarizovano (ako iza njega slijedi suglasnik). Ako bi, međutim, /l/ u riječi *sailing* /'seiliŋ/ zamijenili sa velarizovanim /l/, to ne bi bilo pravilno, ali bi se ipak moglo prepoznati o kojoj se riječi radi. Ovakvu situaciju mogli bismo, na primjer, očekivati od ruskih govornika engleskog, zbog prirode ovog glasa u ruskom jeziku.

Nekada, međutim, jedna fonema može da bude realizovana na različite načine, čak i ako se pojavljuje u potpuno istom okruženju. U tom slučaju ne govorimo o pozicionim alofonima, nego o *slobodnim alofonima (free allophones)* ili *dijafonima (diaphones)*. Tako neki govornici fonemu /e/ izgovaraju otvorenije, a neki zatvorenije. Ovakve varijacije su slobodne, tj. nezavisne od fonetskih faktora, ali ne i od sociolingvističkih, jer ukazuju na geografsko, socijalno ili neko drugo porijeklo govornika. Na primjer, generalno gledano, fonema /e/ se izgovara zatvorenije u crnogorskom, a otvorenije u srpskom.

Sva javljanja jedne foneme i njenih alofona čine njihovu raspodjelu ili distribuciju. Fonetika opisuje uslove pod kojima se javljaju foneme i alofoni te foneme. Ti različiti uslovi nazivaju se *fonetski kontekst* (*phonetic context*) na osnovu kojeg opisujemo raspodjelu.

3.2. Samoglasnici i suglasnici

Kada govorimo o glasovima jednog jezika, prvo pravimo razliku na samoglasnike i suglasnike. Prva razlika između *samoglasnika* ili *vokala* (*vowels*) i *suglasnika* ili *konsonananta* (*consonants*) je u tome što kod proizvodnje samoglasnika postoji manje ili više slobodan prolaz vazduha od larinksa prema usnama, dok kod suglasnika postoji djelimična ili potpuna prepreka.

Ipak, granica između *samoglasnika* i *suglasnika* nije uvijek jasna. Postoje konsonanti koji su na samoj granici između suglasnika i samoglasnika. To su /w/, /r/ i /j/. Činjenica je, recimo, da /w/ u riječi *way* nije suglasnik, nego samoglasnik kada se nađe na početku riječi ispred drugog samoglasnika.

Upravo ovo govori da kod pravljenja razlike između samoglasnika i suglasnika nije bitno samo kako se oni proizvode, već je bitna i njihova *distribucija*, to jest kontekst i pozicija u kojoj se oni nalaze. Distribucija samoglasnika i suglasnika različita je u različitim jezicima.

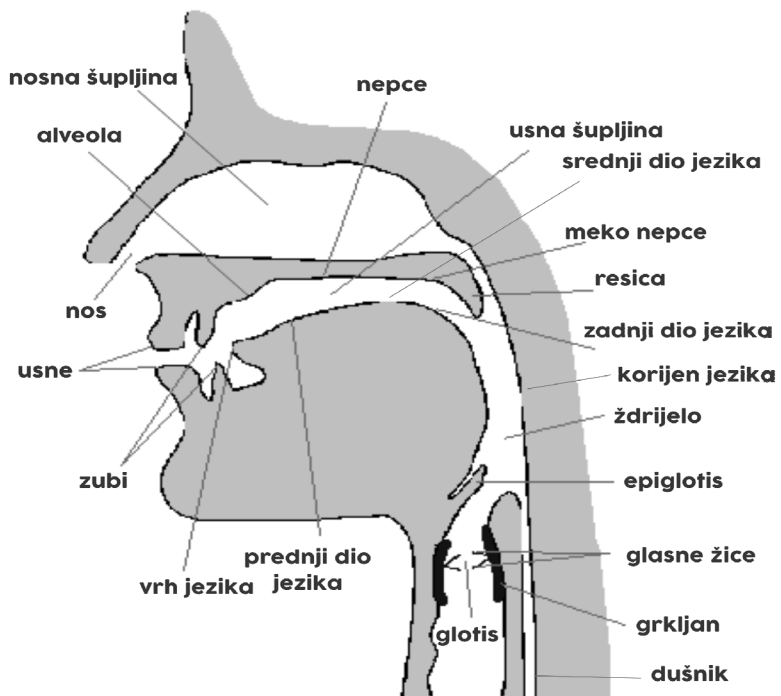
U svakom slučaju, najčešće kažemo da se samoglasnici javljaju između suglasnika i da praktično ne postoje riječi bez samoglasnika. S druge strane, mogu se naći primjeri riječi koje se sastoje samo od samoglasnika.

Kad govorimo o samoglasnicima, treba da pomenemo da su većina samoglasnika u engleskom *monofonzi*, to jeste glasovi koji se sastoje od samo jedne foneme. Pored toga, postoje *diftonzi* (dvije foneme) i *trifonzi* (tri foneme), ali se i oni smatraju jednim samoglasnikom, s ozbirom na to da je prelaz sa jedne foneme na drugu takav da se stapaju i čuju kao jedan glas. Kod diftonga i triftonga dolazi do brze

promjene sa jedne na drugu vokalsku poziciju, pa se upravo zato oni smatraju jednim glasom. Tako, na primjer, u riječi *house* imamo diftong /au/. U engleskom takođe postoji i jedan broj triftonga, na primjer /auə/ u riječi *our*.

4. GOVORNI ORGANI

Ako želimo da naučimo pravilan izgovor pojedinih glasova nekog stranog jezika, moramo da znamo koji organi govora učestvuju i njihovom obrazovanju, kao i mjesto gdje oni nastaju. Zato ćemo pažljivije razmotriti sljedeću sliku.

Prvo treba reći da u okviru govornih organa razlikujemo usnu i nosnu šupljinu (*oral and nasal cavity*), što znači da vazдушna struja, prilikom artikulacije glasova, iz pluća ide kroz usnu ili nosnu šupljinu. Većina glasova nastaje prolaskom vazdušne struje kroz usnu šupljinu, ali jedan broj njih, poput /m, n, ŋ/ nastaje tako što vazдушna struja prolazi kroz nos.

Na tom putu ona prolazi kroz određene govorne organe. Organi koji učestvuju u artikulaciji glasova su:

1. *Usne (lips)* su neophodne za izgovor velikoj broja glasova. One ne samo da učestvuju u formiranju glasova, već i same obrazuju pojedine glasove, poput suglasnika /p, b, m/. Kod artikulacije samoglasnika, usne mogu biti zaokrugljene (*rounded*), razvučene (*spread*) i neutralne (*neutral*), a postoje i međustepeni. Tako su kod izgovora glasa /i/ usne raširene, kod /u/ zaokrugljenje, dok su kod /ə/ neutralne.

2. U usnoj šupljini (*oral cavity*) nalazi se *jezik (tongue)*. U anatomskom smislu on predstavlja jedan organ, ali se za potrebe fonetske analize može podijeliti na:

(a) *prednji dio jezika (tongue blade)* koji se nalazi nasuprot alveole kada jezik miruje; prednji dio jezika završava se *vrhom jezika (tongue tip)*;

(b) *srednji dio jezika (tongue front)* koji se nalazi nasuprot tvrdog nepca kad jezik miruje;

(c) *zadnji dio jezika (tongue back)* koji se nalazi nasuprot mekog nepca kad jezik miruje;

(d) *korijen jezika (tongue root)*.

Pri artikulaciji glasova, određeni dio jezika ide prema zubima, alveoli, mekom ili tvrdom nepcu. Kod izgovora glasova, prednji dio jezika obično dodiruje ili se nalazi u blizini zuba ili alveole, srednji dio jezika se podiže ka tvrdom nepcu, a meki dio prema mekom nepcu.

Radi se o prilično pokretljivom organu, pa je jezik jedan od najvažnijih organa govora, koji učestvuje u artikulaciji velikog broja glasova.

3. *Zubi (teeth)* takođe učestvuju u izgovoru glasova, najčešće tako što vazдушna struja prolazi između zuba, pri čemu jezik ili dodiruje zube je blizu njih. Zubni glasovi u engleskom jeziku su /θ, ð/.

4. *Alveola (alveolar ridge)* se nalazi odmah iza zadnjih zuba i predstavlja dio usnog svoda. Kao i kod zuba, kod artikulacije glasova jezik dodiruje alveolu ili se nalazi blizu nje. Alveolarni glasovi u engleskom jeziku su /t, d, s, z, l, n/.

5. *Nepce (palate)* je gornji dio usne šupljine koji je udubljen i nastavlja se na alveolu. Dijeli se na *tvrdi nepce (hard palate)* koje je nepokretni dio nepca, i *meko nepce (velum ili soft palate)* koje predstavlja pokretni dio nepca. Meko nepce je pokretljivo, tako da se ono može spuštati i podizati. Kad je meko nepce spuštano, vazдушna struja izlazi kroz nos, a kad je podignuto vazduh prolazi kroz usta. Kod artikulacije glasova jezik se podiže prema tvrdom ili mekom nepcu. Kad se srednji dio jezika podigne ka tvrdom nepcu, dobijamo nepčane glasove, poput /j/, a kad se zadnji dio jezika podigne prema mekom nepcu, dobijamo velarne glasove kao što su /k, g, ŋ/.

6. *Resica (uvula)* predstavlja završetak mekog nepca. Izgovor glasa /r/ u nekim jezicima, poput francuskog, takav je da vazдушna struja prolazi između zadnjeg dijela jezika i resice, pri čemu resica treperi.

7. *Ždrijelo (pharyngeal cavity ili pharinx)* je prostor između zadnjeg dijela jezika i zadnjeg dijela usta, odnosno grla. Iz ždrijela vode dva prolaza – jedan u usnu, a drugi u nosnu šupljinu. Položaj mekog nepca određuje u kom od ova dva pravca će poći vazдушna struja.

8. *Grkljan (larynx)* je gornji dio dušnika u kojem se nalaze glasne žice.

9. *Glasne žice (vocal cords* ili *vocal folds)* su membrane u obliku usana koje se vodoravno pružaju preko grkljana.

10. *Glottis (glottis)* je prostor između glasnih žica. Kad je glottis potpuno otvoren, vazдушna struja slobodno prolazi i na taj način nastaju bezvučni glasovi, poput /p, t, k, s/. Kad su glasne žice sastavljene, glottis je zatvoren, tako da vazduh prvo nailazi na prepreku, a zatim naglo izlazi, pri čemu glasne žice trepere. Na ovaj način nastaju zvučni glasovi, odnosno samoglasnici i zvučni suglasnici poput /b, d, g, z/. Takođe, moguća je situacija u kojoj se glasne žive naglo rastave pod naletom vazdušne struje, i tada nastaje glotalni ploziv /ʔ/.

11. *Dušnik (windpipe* ili *trachea)* je prolaz za vazduh.

12. *Epiglottis (epiglottis)* je glasnički poklopac trouglastog oblika koji se nalazi pri korijenu jezika i štiti prolaz za vazduh prilikom unošenja hrane, ali ne učestvuje u obrazovanju glasova.

Organi govora dijele se na *pokretne (movable)* i *nepokretne (fixed)*. Pokretni organi govora su usne, meko nepce, glasne žice i epiglottis. Ostali organi su nepokretni.

Pokretni organi govora uobličavaju vazduh koji, kao što smo vidjeli, iz pluća prolazi kroz ždrijelo i izlazi kroz usta ili kroz nos. Na taj način oblikuju se glasovi.

5. FONEMSKA TRANSKRIPCIJA

Transkripcija je predstavljanje glasova pomoću slova ili znakova. Ona može biti *fonetska (phonetic)* u užem smislu riječi i *fonemska (phonemic)*.

Fonetska transkripcija danas se češće zove *alofonska*. U alofonskoj transkripciji za svaki alofon postoji poseban znak.

U fonemskoj transkripciji svaka fonema je predstavljena jednim znakom, bez obzira koji je alofon te foneme u pitanju. Foneme i fonemsku transkripciju predstavljamo između kosih zagrada, na primjer /t/. Fonetska ili alofonska transkripcija predstavlja se pomoću uglastih zagrada, na primjer [t].

Mi ćemo koristiti fonemsku transkripciju za koju su znakovi uzeti iz *Međunarodne fonetske abecede (International Phonetic Alphabet)*. Osnovno u vezi sa tim znacima jeste da njihova upotreba podliježe konvencijama koje moraju da budu unaprijed date. Bez poznavanja tih konvencija nije moguće predstavljati određen broj znakova. Da bi se ovo što lakše postiglo, fonetičari su podrobno opisali svaki pojedini glas i uveli fonetsku abecedu, tj. fonetske znake za pojedine glasove u raznim jezicima. Fonetsku abecedu odredilo je Međunarodno fonetsko društvo – IPA (*L'Association Phonetique Internationale; International Phonetic Association*). Evo kako izgleda međunarodna fonetska abeceda:

THE INTERNATIONAL PHONETIC ALPHABET (revised to 1993)

CONSONANTS (PULMONIC)

	Bilabial	Labiodental	Dental	Alveolar	Postalveolar	Retroflex	Palatal	Velar	Uvular	Pharyngeal	Glottal
Plosive	p b			t d		ʈ ɖ	c ɟ	k ɡ	q ɢ		ʔ
Nasal	m	ɱ		n		ɳ	ɲ	ŋ	ɴ		
Trill	ʙ			ʀ					ʀ		
Tap or Flap				ɾ		ɽ					
Fricative	ɸ β	f v	θ ð	s z	ʃ ʒ	ʂ ʐ	ç ʝ	x ɣ	χ ʁ	ħ ʕ	h ɦ
Lateral fricative				ɬ ɮ							
Approximant		ʋ		ɹ		ɻ	j	ɰ			
Lateral approximant				l		ɭ	ʎ	ʟ			

Where symbols appear in pairs, the one to the right represents a voiced consonant. Shaded areas denote articulations judged impossible.

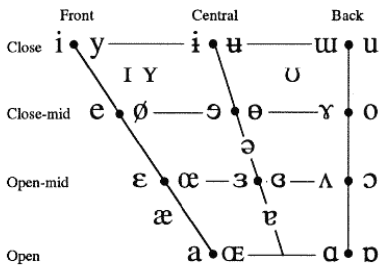
CONSONANTS (NON-PULMONIC)

Clicks	Voiced implosives	Ejectives
⦿ Bilabial	ɓ Bilabial	ʼ as in:
Dental	ɗ Dental/alveolar	ɓ' Bilabial
! (Post)alveolar	ɗ' Palatal	ɗ' Dental/alveolar
ɸ Palatoalveolar	ɠ Velar	k' Velar
Alveolar lateral	ɠ' Uvular	s' Alveolar fricative

SUPRASEGMENTALS

	TONES & WORD ACCENTS
	LEVEL CONTOUR
ˈ Primary stress	ˈ founəˈtɪʃən ˈ or ˧ Extra high ˈ or ˩ Rising
ˌ Secondary stress	ˌ ˌ or ˨ High ˌ or ˨ Falling
ː Long	ː ː or ˨ Mid ː or ˩ High rising
ˑ Half-long	ˑ ˑ or ˨ Low ˑ or ˩ Low rising
ˑ Extra-short	ˑ ˑ or ˩ Extra low ˑ or ˩ Rising-falling etc.
· Syllable break	· ˑ or ˩ ˑ or ˩
Minor (foot) group	ˑ or ˩ ˑ or ˩
Major (intonation) group	ˑ or ˩ ˑ or ˩
◌ Linking (absence of a break)	◌ ˑ or ˩ ˑ or ˩

VOWELS

Where symbols appear in pairs, the one to the right represents a rounded vowel.

OTHER SYMBOLS

ɱ Voiceless labial-velar fricative	ɕ ʑ Alveolo-palatal fricatives
ɰ Voiced labial-velar approximant	ɺ Alveolar lateral flap
ɸ Voiced labial-palatal approximant	ɺɻ Simultaneous ʃ and x
ɸ Voiceless epiglottal fricative	Affricates and double articulations can be represented by two symbols joined by a tie bar if necessary.
ɸ Voiced epiglottal fricative	
ɸ Epiglottal plosive	

k͡p t͡s

DIACRITICS

Diacritics may be placed above a symbol with a descender, e.g. ɰ̥

◌ Voiceless	◌ ̥ ̦ ̧ ̨ ̩ ̪ ̫ ̬ ̭ ̮ ̯ ̰ ̱ ̲ ̳ ̴ ̵ ̶ ̷ ̸ ̹ ̺ ̻ ̼ ̽ ̾ ̿	◌ Breathy voiced	◌ ̰ ̱ ̲ ̳ ̴ ̵ ̶ ̷ ̸ ̹ ̺ ̻ ̼ ̽ ̾ ̿	◌ Dental	◌ ̪ ̫ ̬ ̭ ̮ ̯ ̰ ̱ ̲ ̳ ̴ ̵ ̶ ̷ ̸ ̹ ̺ ̻ ̼ ̽ ̾ ̿
◌ Voiced	◌ ̬ ̭ ̮ ̯ ̰ ̱ ̲ ̳ ̴ ̵ ̶ ̷ ̸ ̹ ̺ ̻ ̼ ̽ ̾ ̿	◌ Creaky voiced	◌ ̰ ̱ ̲ ̳ ̴ ̵ ̶ ̷ ̸ ̹ ̺ ̻ ̼ ̽ ̾ ̿	◌ Apical	◌ ̪ ̫ ̬ ̭ ̮ ̯ ̰ ̱ ̲ ̳ ̴ ̵ ̶ ̷ ̸ ̹ ̺ ̻ ̼ ̽ ̾ ̿
◌ Aspirated	◌ ̰ ̱ ̲ ̳ ̴ ̵ ̶ ̷ ̸ ̹ ̺ ̻ ̼ ̽ ̾ ̿	◌ Linguolabial	◌ ̰ ̱ ̲ ̳ ̴ ̵ ̶ ̷ ̸ ̹ ̺ ̻ ̼ ̽ ̾ ̿	◌ Laminal	◌ ̪ ̫ ̬ ̭ ̮ ̯ ̰ ̱ ̲ ̳ ̴ ̵ ̶ ̷ ̸ ̹ ̺ ̻ ̼ ̽ ̾ ̿
◌ More rounded	◌ ̰ ̱ ̲ ̳ ̴ ̵ ̶ ̷ ̸ ̹ ̺ ̻ ̼ ̽ ̾ ̿	◌ Labialized	◌ ̰ ̱ ̲ ̳ ̴ ̵ ̶ ̷ ̸ ̹ ̺ ̻ ̼ ̽ ̾ ̿	◌ Nasalized	◌ ̪ ̫ ̬ ̭ ̮ ̯ ̰ ̱ ̲ ̳ ̴ ̵ ̶ ̷ ̸ ̹ ̺ ̻ ̼ ̽ ̾ ̿
◌ Less rounded	◌ ̰ ̱ ̲ ̳ ̴ ̵ ̶ ̷ ̸ ̹ ̺ ̻ ̼ ̽ ̾ ̿	◌ Palatalized	◌ ̰ ̱ ̲ ̳ ̴ ̵ ̶ ̷ ̸ ̹ ̺ ̻ ̼ ̽ ̾ ̿	◌ Nasal release	◌ ̪ ̫ ̬ ̭ ̮ ̯ ̰ ̱ ̲ ̳ ̴ ̵ ̶ ̷ ̸ ̹ ̺ ̻ ̼ ̽ ̾ ̿
◌ Advanced	◌ ̰ ̱ ̲ ̳ ̴ ̵ ̶ ̷ ̸ ̹ ̺ ̻ ̼ ̽ ̾ ̿	◌ Velarized	◌ ̰ ̱ ̲ ̳ ̴ ̵ ̶ ̷ ̸ ̹ ̺ ̻ ̼ ̽ ̾ ̿	◌ Lateral release	◌ ̪ ̫ ̬ ̭ ̮ ̯ ̰ ̱ ̲ ̳ ̴ ̵ ̶ ̷ ̸ ̹ ̺ ̻ ̼ ̽ ̾ ̿
◌ Retracted	◌ ̰ ̱ ̲ ̳ ̴ ̵ ̶ ̷ ̸ ̹ ̺ ̻ ̼ ̽ ̾ ̿	◌ Pharyngealized	◌ ̰ ̱ ̲ ̳ ̴ ̵ ̶ ̷ ̸ ̹ ̺ ̻ ̼ ̽ ̾ ̿	◌ No audible release	◌ ̪ ̫ ̬ ̭ ̮ ̯ ̰ ̱ ̲ ̳ ̴ ̵ ̶ ̷ ̸ ̹ ̺ ̻ ̼ ̽ ̾ ̿
◌ Centralized	◌ ̰ ̱ ̲ ̳ ̴ ̵ ̶ ̷ ̸ ̹ ̺ ̻ ̼ ̽ ̾ ̿	◌ Velarized or pharyngealized	◌ ̰ ̱ ̲ ̳ ̴ ̵ ̶ ̷ ̸ ̹ ̺ ̻ ̼ ̽ ̾ ̿		
◌ Mid-centralized	◌ ̰ ̱ ̲ ̳ ̴ ̵ ̶ ̷ ̸ ̹ ̺ ̻ ̼ ̽ ̾ ̿	◌ Raised	◌ ̰ ̱ ̲ ̳ ̴ ̵ ̶ ̷ ̸ ̹ ̺ ̻ ̼ ̽ ̾ ̿ (ɹ̥ = voiced alveolar fricative)		
◌ Syllabic	◌ ̰ ̱ ̲ ̳ ̴ ̵ ̶ ̷ ̸ ̹ ̺ ̻ ̼ ̽ ̾ ̿	◌ Lowered	◌ ̰ ̱ ̲ ̳ ̴ ̵ ̶ ̷ ̸ ̹ ̺ ̻ ̼ ̽ ̾ ̿ (ɸ̞ = voiced bilabial approximant)		
◌ Non-syllabic	◌ ̰ ̱ ̲ ̳ ̴ ̵ ̶ ̷ ̸ ̹ ̺ ̻ ̼ ̽ ̾ ̿	◌ Advanced Tongue Root	◌ ̰ ̱ ̲ ̳ ̴ ̵ ̶ ̷ ̸ ̹ ̺ ̻ ̼ ̽ ̾ ̿		
◌ Rhoticity	◌ ̰ ̱ ̲ ̳ ̴ ̵ ̶ ̷ ̸ ̹ ̺ ̻ ̼ ̽ ̾ ̿	◌ Retracted Tongue Root	◌ ̰ ̱ ̲ ̳ ̴ ̵ ̶ ̷ ̸ ̹ ̺ ̻ ̼ ̽ ̾ ̿		

Sada ćemo dati prikaz engleskih fonema:

○ ***Samoglasnici – monoftonzi:***

<u>fonema</u>	<u>primjer</u>
/i/ ili /ɪ/	pin /pɪn/
/i:/	sea /si:/
/e/	bet /bet/
/æ/	man /mæn/
/ʌ/	cut /kʌt/
/ɑ:/	car /kɑ:/
/ɔ/ ili /ɒ/	top /tɒp/
/ɔ:/	core /kɔ:/
/u/ ili /ʊ/	put /put/
/u:/	root /ru:t/
/ə/	about /ə'baʊt/
/ə:/ ili /ɜ:/	sir /sɜ:/

○ ***Samoglasnici – diftonzi:***

<u>fonema</u>	<u>primjer</u>
/ai/	tie /tai/
/ei/	play /plei/
/ɔi/	toy /tɔi/
/iə/	near /niə/
/eə/	bear /beə/
/uə/	poor /puə/
/əʊ/	no /nəʊ/
/aʊ/	now /naʊ/

○ **Samoglasnici – triftonzi:**

<u>fonema</u>	<u>primjer</u>
/eiə/	player /pleiə/
/aiə/	fire /faiə/
/ɔiə/	royal /rɔiəl/
/əuə/	lower /ləuə/
/auə/	hour /auə/

○ **Suglasnici:**

<u>fonema</u>	<u>primjer</u>
/p/	pie /pai/
/b/	buy /bai/
/t/	tow /təu/
/d/	dough /daʊ/
/k/	key /ki:/
/g/	gap /gæp/
/f/	fear /fiə/
/v/	veal /vi:l/
/θ/	thin /θin/
/ð/	there /ðeə/
/s/	sun /sʌn/
/z/	zero /zirəʊ/
/ʃ/	ship /ʃɪp/
/z/	pleasure /'pleɪzə/
/tʃ/	church /tʃɜ:tʃ/
/dʒ/	judge /dʒʌdʒ/
/m/	money /'mʌni/
/n/	never /'nevə/

/ŋ/	hang /hæŋ/
/l/	love /lʌv/
/r/	ride /raid/
/j/	yet /jet/
/w/	one /wʌn/
/h/	hear /hiə/

○ ***Ostali simboli:***

simbol

/ʔ/ glottal stop

/h/ aspiracija

' primarni akcenat

, sekundarni akcenat

' silabički konsonant

primjer

but /bʌʔ/, put /puʔ/

pin /p^hin/

today /tə'dei/

understand /,ʌndə'stænd/

button /'bʌtʌ/

6. ARTIKULACIONA OBILJEŽJA

Artikulaciona obilježja (articulatory features) se koriste u opisu glasova. Za opis glasova u engleskom jeziku koristimo trinaest artikulacionih obilježja.

1. **Tip artikulacije (*type of articulation*)** predstavlja osnovni kriterijum za podjelu glasova. Pod ovim se podrazumijeva razlika između konsonanata ili vokala. Kao što smo vidjeli, konsonant nastaje ako vazдушna struja naiđe na prepreku ili je prolaz jako sužen. U svim ostalim slučajevima, kad nema te prepreke i kad suženje ne prelazi tzv. vokalsku granicu (koja je približno paralelna krovu usta) govorimo o samoglasniku. Svaki jezik u svijetu ima i konsonante i vokale, ali njihov broj varira u raznim jezicima.

2. **Način artikulacije (*manner of articulation*)**. Sama činjenica da suglasnik nastaje usljed postojanja potpune pregrade ili suženjem prolaza ukazuje na njegovu različitu artikulaciju. Na osnovu ovoga, razlikujemo sljedeće grupe suglasnika i samoglasnika:

6 grupa suglasnika:

- plozivi (plosives)	- nazali (nasals)
- afrikati (affricates)	- laterali (laterals)
- frikativi (fricatives)	- kontinuantni (continuants)

3 vrste samoglasnika:

- monoftonzi (monophthongs)
- diftonzi (diphthongs)
- triftonzi (triphthongs)

Plozivi – Kod izgovora ploziva postoji potpuna prepreka i kad se ona otvori vazдушna struja koja je sabijena izaziva zvuk u obliku praska. Postoje 3 faze:

- implozija (*implosion*) - pripremna faza
- okluzija (*occlusion, stop*) – priljubljene usne za izgovor glasa, npr. /p/
- eksplozija (*explosion*) – prolazak vazduha kroz prepreku

Engleski plozivi su: /p, b, t, d, k, g/

Frikativi – Ovo su glasovi pri čijoj artikulaciji nema prepreke u ustima, već se dobija čujni šum i prolaz je sužen iznad vokalske granice.

Engleski frikativi su: /f, v, θ, ð, s, z, ʃ, ʒ, h, w, j, r/

Afrikati – I kod izgovora afrikata postoje iste faze kao i kod ploziva, s tim što umjesto eksplozije postoji frikcija (*friction*).

Engleski afrikati su /tʃ, dʒ/

Nazali - Kod izgovora nazala postoji prepreka u ustima, ali vazduh prolazi kroz nos. Meko nepce je spušteno i zato vazduh ide kroz nos. Nazale treba razlikovati od nazalizovanih glasova koji se izgovaraju i kroz usta i kroz nos.

Engleski nazali su: /m, n, ŋ/

Laterali su glasovi pri čijoj artikulaciji vazдушna struja prolazi sa lijeve ili desne strane ili s obje strane usta, a jezik u sredini formira prepreku.

Engleski lateral je /l/

Kontinuant ili **polusamoglasnik** se formiraju na samoj vokalskoj granici, pa se nekad čuje, a nekad ne čuje šum. Nekad se oni zovu *kontinuant bez šuma (frictionless continuants)*.

Radi se o glasovima /w, j, r/

Glasovi /w, j, r/ su frikativi ako se ispred njih javi jaki bezvučni konsonant i ako su u akcentovanom slogu. Ako se ispred njih nalazi slab zvučni konsonant ili se nalaze na početku riječi, ispred samoglasnika, oni spadaju u kontinuate.

Što se tiče samoglasnika, kod monoftonga govorni organi za izvjesno vrijeme zauzimaju stabilan položaj koji je karakterističan za artikulaciju toga glasa. Kod diftonga postoji promjena položaja govornih organa (prelaz iz jednog u drugi). Radi se o dva glasa, ali ispitivanja pokazuju da karakteristika tih glasova leži u samom kretanju od prvog do drugog položaja. Slično je i sa triftonzima.

3. Mjesto artikulacije (*place of articulation*). Ova podjela odnosi se na konsonante. Mjesto artikulacije vokala nije vezano za određeni dio usne šupljine za razliku od konsonanata. Razlikujemo sljedeće grupe:

- a. usneni (*bilabial*): /p, b, m/ – pregrada se pravi pomoću obje usne
- b. usneno-zubni (*labio-dental*): /f, v/ (suženje je između gornjih zuba i donje usne)
- c. usneno-velarni (*labio-velar*) /w/ (nepotpuno suženje između usana)
- d. zubni (*dental*): /θ, ð/ (suženje je između zuba)
- e. alveolarni (*alveolar*): /t, d, n, l, s, z/ (u predjelu gornjih desni – alveola)
- d. postalveolarni (*post-alveolar*): /r/ (u predjelu gornjih desni, prema tvrdom nepcu)
- e. nepčano-alveolarni (*palato-alveolar*): /ʃ, ʒ, ʧ, ʤ/ (prednji dio jezika se podiže prema tvrdom nepcu, a vrh se približava alveoli).

- f. nepčani (*palatal*): /j/ (jezik se podiže prema nepcu)
- g. velarni (*velar*): /k, g, ŋ/ (jezik dodiruje nepce)
- h. glotalni (*glottal*): /h, ʔ/ (*glottal stop*) (između glasnih žica)

Kod mekog nepca razlikujemo:

- prednje velarne (*prevelar*)
- srednje velarne (*midvelar*)
- zadnje velarne (*postvelar*)

U sva tri slučaja aktivan je zadnji dio jezika. Ako je prolaz u prednjem dijelu mekog nepca imamo prevelarne glasove itd. Takvi glasovi su k (u *key* kao prevelarni, u *coo* kao zadnjevelarni i u *come* kao srednjevelarni).

4. Jačina artikulacije (*force of articulation*). Ovdje ne postoji precizno pravilo. Glas može biti *jak* (*strong/fortis*) ili *slab* (*weak/lenis*). Radi se o tome koliko mišići mogu da se rašire ili skupe da bi se izgovorio neki glas. Jaki su oni koji su izgovoreni sa velikim utroškom energije, a slabi sa malim utroškom energije.

Na primjer, kod izgovora ploziva smatra se da se više energije troši na /p, t, k/, pa oni spadaju u jake, dok se manje energije troši na /b, d, g/, pa se oni nazivaju slabi.

5. Step en zvučnosti (*degree of voicing*). Kod ove podjele razlikujemo:

- zvučne (*voiced*), i
- bezzvučne (*voiceless*)

Zvučni mogu biti (1) djelimično zvučni (*partially voiced*), gdje dolazi do djelimičnog treperenja glasnih žica, i (2) potpuno zvučni (*fully voiced*), kada postoji puno treperenje glasnih žica.

U engleskom jeziku samoglasnici su svi zvučni i to uglavnom potpuno zvučni.

U engleskom je takođe pravilo da su svi jaki konsonanti bezvučni, ali svaki bezvučan glas nije jak, jer i slabi glasovi mogu da imaju sve ove tri vrijednosti. Na primjer:

/ð/ u day /ðei/ je djelimično zvučno

/ð/ u leather /'leðə/ je bezvučno

6. **Tip eksplozije (*type of explosion*)**, važi za plozive. Razlikujemo 4 vrijednosti ovog artikulationog obilježja:

a. Ako vazduh potpuno izađe iz usta, onda se to zove *oralna eksplozija (oral explosion)*.

b. Ako vazdušna struja prolazi kroz nos imamo *nazalnu eksploziju (nasal explosion)*, kao u riječi *mutton* – /'mʌtən/.

c. Ako vazdušna struja prolazi kroz lateralni prolaz to se zove *lateralna eksplozija (lateral explosion)*.

d. Do eksplozije ne dolazi u situacijama kada se ploziv nađe u finalnom slogu.

7. **Stepen aspiracije (*degree of aspiration*)**. Aspiracija je izdah koji se čuje neposredno poslije eksplozije, a prije nego što počne artikulacija narednog vokala. U nekim jezicima aspiracija je moguća kod svih ploziva, a u engleskom je mogu imati samo jaki plozivi /p, t, k/, pa se oni nazivaju aspirirani (aspirated). Neaspirirani (unaspirated) su slabi plozivi /b, d, g/, kod kojih poslije eksplozije nema aspiracije narednog vokala.

8. **Položaj jezika (*tongue position*)**. Javlja se u vezi samo sa lateralnim glasom /l/ koji može da bude palatalizovan (palatalized), velarizovan (velarized) i neutralan (neutral).

Ovdje se ne govori o mjestu artikulacije, već o položaju glavne mase jezika koja se nalazi iza mjesta artikulacije.

Kad je jezik izdignut prema nepcu, taj glas je palatalizovan, a kad je jezik udubljen onda je velarizovan. Ako nije ni jedno ni drugo, onda je neutralan.

Glas /l/ se izgovara palatalizovano ispred vokala.

Kad se /l/ nalazi na kraju riječi ili ispred konsonanta, zadnji dio jezika ide ka mekom nepcu, a srednji dio se udubljuje. Tada je ono velarizovano.

Sa akustičnog stanovišta, palatalizacija daje glasu /l/ karakteristike prednjih vokala, a velarizacija prizvuk zadnjih vokala.

Dosadašnja artikulaciona obilježja važe za konsonante, a naredna za vokale, pri čijoj artikulaciji nema pregrade ili suženja vokalske granice.

9. Dio jezika (*part of the tongue*). Anatomski, jezik nema djelova, ali se on dijeli zbog fonetskih razloga (vrh jezika, prednji dio, srednji dio, zadnji dio, korijen jezika). Ovo je bitno da bismo znali koji je dio jezika podignut kod artikulacije vokala. Taj dio određuje koji je vokal izgovoren:

- prednji (*front*)
- prednji do srednji (*front to central*)
- srednji (*central*)
- zadnji do srednji (*back to central*)
- zadnji (*back*)

10. Stepen podizanja jezika (*degree of raising the tongue*). Prostor od najnižeg do najvišeg položaja jezika dijelimo na stepene uzdignutosti. U principu, postoje 3 osnovna položaja:

- zatvoreni (*close*)
- srednji (*mid*)
- otvoreni (*open*)

Danijel Džons (Daniel Jones) je uveo 4 položaja kojih ćemo se i mi držati:

- zatvoreni (*close*)
- poluzatvoreni (*half-close*)
- poluotvoreni (*half-open*)
- otvoreni (*open*)

Mogu se uvesti još 3 međustepena:

- zatvoren do poluzatvoren (*close to half-close*)
- poluzatvoren do poluotvoren (*half-close to half-open*)
- otvoren do poluotvoren (*open to half-open*)

11. **Stepen napregnutosti mišića (*degree of tension*)**. Ovdje se razlikuju tri vrijednosti:

- napregnuti mišići (*tense*)
- opušteni mišići (*lax*)
- srednje napregnuti mišići (*medium*)

12. **Položaj usana (*lip position*)** je faktor oblikovanja vokala. Usne mogu zauzeti razne položaje. I ovdje postoje 3 osnovne mogućnosti:

- zaokružene usne (*closely and openly rounded*)
- raširene usne (*spread*)
- neutralne usne (*neutral*)

ali postoje i srednje vrijednosti:

- raširene do neutralne usne (*spread to neutral*)
- zaokružene do neutralne (*rounded to neutral*)

13. **Stepen dužine (*degree of length*)**. Ovdje se razlikuju dvije dužine vokala:

- dugi (*long*)
- kratki (*short*)

Mjerenja aparatima pokazala su da onaj vokal koji mi smatramo kratkim može da ima veću dužinu od dugog, ali ne pod istim uslovima. Na primjer, u riječi *bid* vokal /i/ je kratak, a u *beat* je dug /bi:t/. Međutim, uslovi nisu isti uvijek, posebno zbog poslednjeg konsonanta, pa nekad i u *bid* može biti i dug.

Većinu vokala je lako podijeliti na duge i kratke. Diftonzi su svi dugi. Ima nekih glasova na sredini između dugog i kratkog, posebno æ.

7. ENGLSKI SUGLASNICI

U ovom poglavlju pogledaćemo detaljnije karakteristike engleskih suglasnika u odnosu na odgovarajuća artikulaciona obilježja.

7.1. Plozivi

Engleski ima 6 ploziva: /p, b, t, d, k, g/.

Još jedan glas možemo smatrati plozivom u engleskom. To je takozvani glotalni ploziv /ʔ/, ali se on smatra glasom, a ne fonemom. Javlja se često u jeziku, ali je od manje važnosti, jer se uglavnom čuje kao alternativa za /p/, /t/ ili /k/.

Kod artikualcije ploziva postoji potpuna pregrada iza koje se sabija vazduh. Kada se ona otvori, dolazi do naglog izlaska vazduha u obliku eksplozije.

U opisu ploziva koristimo 7 artikulacionih obilježja:

1. *Tip artikulacije (type of articulation)* – /p, b, t, d, k, g/ su suglasnici (konsonanti).

2. *Način artikulacije (manner of articulation)* - /p, b, t, d, k, g/ su plozivi.

3. Mjesto artikulacije (place of articulation)

Prema mjestu na kome nastaju, plozivi mogu biti:

a. *usneni* - /p, b/

peas /pi:s/ boys /bɔiz/

b. *zubno-usneni* - /p, b/ kada se nađu ispred /f, v/

cupful /'kʌpfʊl/ obvious /'ɒbvɪəs/

c. *zubni* - /t, d/ ispred zubnog konsonanta /θ, ð/

eighth /eitθ/ width /widθ/

d. *alveolarni* - /t, d/ i ovo je njihovo glavno mjesto artikulacije

tail /teɪl/ day /deɪ/

e. *postalveolarni* - /t, d/ ako se iza njih nađe postalveolarni glas /r/

tree /tri:/ dream /dri:m/

f. *prednji velarni* - /k, g/ ako se iza njih nalaze vokali prednjeg reda poput /i, e/, a ponekad i /æ/

keep /ki:p/ geese /gi:s/

g. *velarni (srednjevelarni)* - /k, g/ kada se iza njih nalaze vokali srednjeg reda

come /kʌm/ gum /gʌm/

h. *zadnji velarni* - /k, g/ kada se iza njih nalaze vokali zadnjeg reda

cook /ku:l/ goose /gu:s/

4. Jačina artikulacije (*force of articulation*)

Prema jačini artikulacije, suglasnici mogu biti jaki i slabi.

Plozivi /p, t, k/ su jaki suglasnici (*strong/fortis*).

Plozivi /b, d, g/ su slabi suglasnici (*weak/lenis*).

5. Stepen zvučnosti (*degree of voicing*)

Prema stepenu zvučnosti razlikujemo potpuno zvučne, djelimično zvučne i bezvučne glasove.

Jaki plozivi /p, t, k/ su bezvučni u svim položajima.

Slabi plozivi /b, d, g/ su potpuno zvučni, ali mogu biti i djelimično zvučni i bezvučni.

Plozivi /b, d, g/ su potpuno zvučni:

- kada se nađu između dva vokala ili dva zvučna glasa

cupboard /'kʌbəd/ ready /'redi/ beggar /'begə/

- kada se iza njih nalazi slabi zvučni konsonant, a ispred je vokal

obvious /'ɒvviəs/ goodbye /'gud,bai/ dogs /dɔgz/

U suštini, ako se /b, d, g/ nađu između dva zvučna glasa, onda su oni potpuno zvučni.

Plozivi /b, d, g/ su djelimično zvučni:

- kada se nađu između vokala i jakog bezvučnog konsonanta.

obtain /əb'tein/ good child /'gud,tʃaɪld/ pigtail /'pigteɪl/

U našem jeziku, prema pravilu o jednačenju po zvučnosti, /b, d, g/ u ovim situacijama prelaze u /p, t, k/, ali u engleskom to nije slučaj. U engleskom jeziku zvučnost narednog konsonanta ne mijenja zvučnost prethodnog konsonanta.

Plozivi /b, d, g/ su bezvučni:

- kada se nalaze na početku riječi

beef /bi:f/ deep /di:p/ geese /gi:s/

- kada se nalaze na kraju riječi

cab /kæb/ mad /mæd/ pig /pig/

Pri tome, oni ne postaju jaki konsonanti time što gube zvučnost.

6. Tip eksplozije (*type of explosion*)

Kod artikulacije ploziva, vazдушna struja izlazi kroz usta, nos ili bočno, a eksplozija može i da izostane. U tom smislu, razlikujemo oralnu, nazalnu i lateralnu eksploziju, kao i odsustvo eksplozije.

a. Oralna eksplozija postoji kod svih ploziva kada se nađu ispred vokala:

part /pa:t/	bath /ba:θ/
time /taim/	deep /di:p/
keep /ki:p/	geese /gi:s/

b. Nazalna eksplozija javlja se u situacijama kada se iza ploziva /p, b, t, d/ nađu foneme /m, n/:

topmost /'tɒpməʊst/	submit /səb'mit/
mutton /'mʌtŋ/	sudden /'sʌdn/

Nazalna eksplozija ploziva /k, g/ ne javlja se u standardnom jeziku, mada se u svakodnevnoj komunikaciji može čuti, kao, na primjer, u riječi *baking* /'beikɪŋ/, gdje je izostavljeno /i/ ispred /ŋ/.

c. Lateralna eksplozija javlja se kada se iza ploziva /t, d/ nađe latera/l/, jer kod /l/ vazдушna struja prolazi bočno:

bottle /'bɒtəl/ middle /'mɪdl/

d. Kada se plozivi nađu na kraju riječi ne dolazi do eksplozije:

deep /di:p/ rib /rɪb/ fight /faɪt/
read /ri:d/ talk /tɔ:k/ leg /leg/

Takođe, kada su dva ploziva izgovorena jedan pored drugog, prvi od njih se izgovara bez eksplozije:

tiptoe /'tɪp,təu/ football /'fʊt,bɔ:l/

Isto se dešava i kada se poslije ploziva nađe afrikat:

rapture /'ræptʃə/ subject /'sʌbdʒekt/

7. Stepen aspiracije (*degree of aspiration*)

Kod ovog artikulacionog obilježja javljaju se dvije karakteristike: aspirovani i neaspirovani.

Jaki plozivi /p, t, k/ aspirovani su pod tri uslova:

- a. da se nalaze na početku sloga (*initial*)
- b. da se nalaze ispred vokala (*prevocalic*)
- c. da se nalaze u akcentovanom slogu (*accented*)

Ako nije ispunjen jedan od ova tri uslova, neće doći do aspiracije. Pri tome, treba imati na umu da se jednosložne riječi u engleskom smatraju akcentovanim:

apart /ə'pa:t/	part /pa:t/
time /taim/	attend /ə'tend/

U svim ostalim slučajevima /p, t, k/ su neaspirovani:

perform /pə'fɔ:m/	supper /'sʌpə/
today /tə'dei/	butter /'bʌtə/
correct /kə'rekt/	baker /'beikə/

Plozivi /b, d, g/ su uvijek neaspirovani:

8. Ortografska pravila i izgovor

/p/

- Najčešće se piše kao:

p	pen /pen/
pp	appear /ə'piə/

- Nekada se ne izgovara:

psychology /sai'kɒlədʒi/
psyche /saik/
psychic /'saikik/
cupboard /'kʌbəd/
corps /kɔː/
receipt /ri'si:t/
rasperry /'ra:zbəri/

- Digraf *ph* najčešće se izgovara kao /f/:

photo /'fəʊtəʊ/

/b/

- Najčešće se piše kao:

b boy /bɔɪ/

bb rubber /'rʌbə/

- Nekada se ne izgovara:

bomb /bɒm/

climb /klaɪm/

comb /kəʊm/

dumb /dʌm/

lamb /læm/

numb /nʌm/

thumb /θʌm/

tomb /tu:m/

/t/

- Najčešće se piše kao:

t team /ti:m/

tt better /'betə/

- Nekada se ne izgovara:

castle /'ka:səl/

Christmas /'krɪsməs/

fasten /'fa:sən/

glisten /'glɪsən/

listen /'lɪsən/

mustn't /'mʌsənt/

whistle /'wɪsəl/

- U određenim situacijama, nastavak *-ed* izgovara se kao /t/:

worked /wə:kt/

- Grupa *th* se ponekad izgovara kao /t/:

Anthony /'æntəni/ Thames /temz/ Thomas /'tɒməs/

- U riječima koje imaju nastavke *-tia, -tion, -tial, -tious*, t se izgovara kao /ʃ/:

militia /mi'liʃə/ nation /'neɪʃən/
initial /i'niʃəl/ ambitious /æm'biʃəs/

/d/

- Najčešće se piše kao:

d day /deɪ/
dd sudden /'sʌdən/

- Nekada se izgovara kao /dʒ/:

gradual /'grædʒuəl/ individual /indi'vɪdʒuəl/
procedure /prə'si:dʒə/ soldier /'sɒldʒə/

/k/

- Najčešće se piše:

- na početku riječi kao:

k keep /ki:p/
c cut /kʌt/
ch character /'kærəktə/

- u sredini riječi kao:

cc accurate /'ækjʊrət/
ck locker /'lɒkə/
ch scheme /ski:m/

- na kraju riječi kao:

k	milk /milk/
ck	block /blɒk/
c	comic /'kɒmɪk/
ch	ache /eɪk/

- Nekada se ne izgovara:

knack /næk/	knee /ni:/
knife /naɪf/	knock /nɒk/
know /nəʊ/	knight /naɪt/

/g/

- Najčešće se piše kao:

g	get /get/
gg	bigger /'bɪgə/

- Nekada se ne izgovara:

align /ə'laɪn/	assign /ə'saɪn/
benign /bi'nain/	campaign /kæm'peɪn/
design /di'zain/	foreign /'fɔːrɪn/
malign /mə'lain/	sign /saɪn/
sovereign /'sɒvrən/	

7.2. Frikativi

Od svih konsonanata, najbrojniji su frikativi. Engleski frikativi su:

/f, v, θ, ð, s, z, ʃ, ʒ, h/
i u određenim situacijama /w, j, r/.

Kod izgovora frikativa postoji suženi prolaz za vazdušnu struju, negdje između larinksa i usana. Njihova artikulacija može se produžavati, odnosno trajati bez prekida dok postoji vazduha u plućima, pa prema tome spadaju u kontinuanate. U engleskom jeziku frikativi se obrazuju u usnoj duplji.

U opisu frikativa koristimo 5 artikulacionih obilježja.

1. *Tip artikulacije (type of articulation)* – /f, v, θ, ð, s, z, ʃ, ʒ, h, w, j, r/ su suglasnici (konsonanti).

2. *Način artikulacije (manner of articulation)* – /f, v, θ, ð, s, z, ʃ, ʒ, h, w, j, r/ su frikativi. Treba napomenuti da su /w, j, r/ frikativi kada se nalaze iza jakog bezvučnog konsonanta. U ostalim slučajevima su kontinuanati (polusamoglasnici).

3. *Mjesto artikulacije (place of articulation)*

Prema mjestu na kome nastaju, frikativi mogu biti:

a. usneni – /w/ kada se nalazi iza jakog bezvučnog glasa

twist /twɪst/ sweet /swi:t/

b. zubno-usneni – /f, v/ u svim položajima

fan /fæn/ safer /'seɪfə/
van /væn/ saver /'seɪvə/

c. zubni - /θ, ð/ - u svim položajima

thumb /θʌm/	breath /breθ/
father /'fa:ðə/	breathe /'bri:ð/

Iako se obično objašnjava da se kod artikulacije ovih glasova jezik nalazi između zuba, on je ipak smješten iza zuba.

d. alveolarni - /s, z/

sip /sip/	zip /zip/
facing /'feisiŋ/	phasing /'feiziŋ/

e. post-alveolarni - /s, z/ kada se iza njih nađe /r/ koje je postalveolarno.

horseshoe /'hɔ:sreɪs/	newsreel /'nju:zri:l/
-----------------------	-----------------------

Ovdje spadaju i neki alofoni foneme /r/ kada je ona izgovorena kao konsonant. To se dešava kada se ispred /r/ javi jak bezvučni ploziv

dream /dri:m/

f. palatoalveolarni - /ʃ, ʒ/ u svim položajima

ship /ʃɪp/	Russia /'rʌʃjə/
measure /'meʒə/	garage /'gæra:ʒ/

/ʒ/ je glas koji se u engleskom rijetko javlja na kraju riječi. Uglavnom se radi o riječima koje dolaze iz francuskog jezika.

g. palatalni – neki alofoni foneme /j/, kada je ona izgovorena kao konsonant i kad se ispred nje nađe jak bezvučni ploziv ili frikativ

queue /kju:/	few /fju:/
--------------	------------

h. glotalni - /h/

him /him/

behave /bi'heiv/

h/ se javlja u početnom i medijalnom položaju, a na kraju riječi se ne javlja nikad u engleskom jeziku.

Glottis je kod izgovora ovog glasa otvoren, pa se vazдушna struja tare o unutrašnje zidove larinksa, tako da je u engleskom ovaj glas jedva čujan.

4. Jačina artikulacije (*force of articulation*)

Prema jačini artikulacije, suglasnici mogu biti jaki i slabi.

Frikativi /f, θ, s, ʃ, h, j, w/ su jaki suglasnici (*strong/fortis*)

Frikativi /v, ð, z, ʒ/ su slabi suglasnici (*weak/lenis*)

A. U jake glasove uvijek spadaju /f, θ, s, ʃ, h/. Glasovi /j, w/ imaju alofonske artikulacije kao jaki konsonanti iza jakog bezvučnog ploziva.

pure /pjuə/

twist /twist/

B. Slabu artikulaciju imamo kod frikativa /v, ð, z, ʒ/. S druge strane, /j, w/ mogu imati slabu artikulaciju ako se ne nalaze u akcentovanom slogu.

accurate /'ækjərət/

equal /'i:kwəl/

Prema tome, /j, w/ su jaki konsonanti kada se nalaze u akcentovanom slogu i kada se nalaze iza jakih ploziva /p, t, k/.

5. Stepenu zvučnosti (*degree of voicing*)

Prema stepenu zvučnosti frikativi takođe mogu biti potpuno zvučni, djelimično zvučni i bezvučni.

1. Svi frikativi mogu biti *bezvučni*. Jaki frikativi su uvijek bezvučni, dok su drugi bezvučni samo u određenim uslovima.

A. Foneme /f, θ, s, ʃ, h/ uvijek su artikulisane kao bezvučni glasovi.

B. Foneme /v, ð, z, ʒ/ mogu da budu bezvučne pod određenim uslovima, odnosno kada se nađu na kraju riječi, a nakon toga dolazi do pauze u govoru.

give /gɪv/	with /wɪð/
does /dʌz/	garage /'gærɑ:ʒ/

C. Glasovi /j, w/ su bezvučni kada su izgovoreni kao jaki frikativi

accuse /ə'kju:z/	between /bi'twi:n/
------------------	--------------------

U oba slučaja /j, w/ se nalaze iza jakog bezvučnog glasa.

D. Glas /r/ je bezvučan ako se nalazi u akcentovanom slogu iza jakog bezvučnog ploziva.

pride /praɪd/	betray /bi'trei/
---------------	------------------

2. *Potpuno zvučni* su glasovi /v, ð, z, ʒ/ kada se nađu između zvučnih glasova.

/v/	covered /'kʌvəd/	saved /seɪvd/
/ð/	mother /'mʌðə/	breathes /bri:ðz/
/z/	easy /'i:zi/	buzzed /bʌzd/
/ʒ/	measure /'meʒə/	rouged /ru:ʒd/

3. *Djelimično zvučni* su /v, ð, z/ kada se nađu na početku riječi.

voice /voɪs/	those /ðəʊz/	zoo /zu:/
--------------	--------------	-----------

U djelmično zvučne spadaju i /j, w, r / kada se ispred njih nađe jak bezvučni frikativ.

few /fju:/

sweet /swi:t/

three /θri:/

6. Ortografska pravila i izgovor

/f/

- Najčešće se piše kao:

f feel /fi:l/

ff officer /'ɔfisə/

ph photo /'fəutəu/

gh laugh /la:f/

- U predlogu *of*, grafema *f* izgovara se kao /v/:

of /ɔv/

/v/

- Najčešće se piše kao:

v river /'rivə/

- Nekada se digraph *ph* izgovara kao /v/:

Stephen /'sti:vən/

/θ/

- Najčešće se piše kao:

th three /θri:/ through /θru:/

/ð/

- Najčešće se piše kao:

th there /ðeə/ brother /'brʌðə/

/s/

- Najčešće se piše kao:

s seem /si:m/
ss class /kla:s/
c pace /peis/
sc science /'saɪəns/

- Grafema *s* izgovara se /s/ kod imenica, a /z/ kad je u pitanju glagol:

use /ju:s/ - imenica

use /ju:z/ - glagol

/z/

- Najčešće se piše kao:

z zeal /zi:l/
s rose /rəuz/
zz buzz /bʌz/
ss scissors /'sɪzəz/

- Na kraju riječi, obično se izgovara kao /z/:

wise /waɪz/

/ʃ/

- Najčešće se piše kao:

sh	shine /ʃaɪn/
s	shore /ʃɔː/
ss	Russia /ˈrʌʃə/
c	ocean /ˈəʊʃən/

- U riječima koje se završavaju na *-tion*, *-lsion*, *-nsion* i *-ssion* takođe se javlja /ʃ/:

nation	/ˈneɪʃən/
compulsion	/kəmˈpʌlʃən/
tension	/ˈtenʃən/
session	/ˈseʃən/

- U jednom broju riječi, digraf *ch* izgovara se kao /ʃ/:

chivalry	/ˈʃɪvəlri/
Chicago	/ʃiˈkɑːgəʊ/
Michigan	/ˈmɪʃɪgən/

/ʒ/

- Najčešće se piše kao:

s	collision /kəˈlɪʒən/
	explosion /ɪkˈspləʊʒən/

- U riječima francuskog porijekla, grupa *-ge* na kraju riječi izgovara se kao /ʒ/:

garage	/ˈgæraːʒ/
--------	-----------

/h/

- Najčešće se piše kao:

h hero /'hiərəu/
wh who /hu:/

- /h/ se često ne čuje u izgovoru, posebno kada je u inicijalnom položaju u riječima:

heir /eə/ honest /'ɒnist/
honour /'ɒnə/ hour /auə/

/w/

- Najčešće se piše kao:

w was /wɔz/
wh why /wai/

- /w/ se sreće i u sljedećim primjerima:

one /wʌn/ once /wʌns/ choir /'kwaɪə/

- Unutar grupe *gu, u* se izgovara kao /w/:

anguish /'æŋɡwiʃ/ language /'læŋɡwɪdʒ/

- Unutar grupe *qu, u* se izgovara kao /w/:

quality /'kwɒlɪti/ quarter /'kwɔ:tə/
queen /kwi:n/ quick /kwɪk/
square /skweə/

/j/

- Najčešće se piše kao:

y	yes /jes/
i	view /vju:/
e	few /fju:/
u	mute /mju:t/

/r/

- Najčešće se piše kao:

r	red /red/
rr	carrot /'kærət/
wr	write /rait/
rh	rhyme /raim/

7.3. Afrikati

U engleskom jeziku postoje svega dva afrikata - /tʃ, dʒ/.

Glasovi /ts, dz, tr, dr/ javljaju se kao afrikati samo u određenim uslovima, tako da se ne smatraju pravim afrikatima.

Kod artikulacije afrikata postoji eksplozija kao i kod ploziva, s tim što kod izgovora postoji i frikcija, kao kod frikativa.

U opisu afrikata koristimo 5 artikulacionih obilježja

1. *Tip artikulacije (type of articulation)* – /tʃ, dʒ/ su suglasnici (konsonanti).

2. *Način artikulacije (manner of articulation)* - /tʃ, dʒ/ su afrikati.

3. Mjesto artikulacije (*place of articulation*)

Prema mjestu artikulacije /tʃ, dʒ/ su palatoalveolarni i uvijek se izgovaraju na ovaj način:

/tʃ/	child /tʃaɪld/	teacher /'ti:tʃə/	rich /rɪtʃ/
/dʒ/	jam /dʒæm/	major /'meɪdʒə/	ridge /rɪdʒ/

4. Jačina artikulacije (*force of articulation*)

/tʃ/ je jaki suglasnik (*strong/fortis*)

/dʒ/ je slabi suglasnik (*weak/lenis*)

5. Stepen zvučnosti (*degree of voicing*)

Prema stepenu zvučnosti afrikati takođe mogu biti potpuno zvučni, djelimično zvučni i bezvučni.

1. /tʃ/ se uvijek javlja kao bezvučni glas.

2. /dʒ/ može biti:

A. bezvučno, na kraju riječi

ridge /rɪdʒ/

B. djelimično zvučno, na početku riječi, kao i iza ili ispred jakog bezvučnog konsonanta

jam /dʒæm/

fruit juice /'fru:t,dʒu:s/

bridgehead /'brɪdʒ,hed/

U suštini, /dʒ/ uvijek gubi malo od svoje zvučnosti pod uticajem susjednog jakog bezvučnog glasa.

C. potpuno zvučno, između dva zvučna glasa

major /'meɪdʒə/

6. Ortografska pravila i izgovor

/tʃ/

- Najčešće se piše kao:

ch church /tʃɜ:tʃ/

t future /'fju:tʃə/

tch catch /kæʃ/

- U okviru nastavka *-ture*, *t* se izgovara kao /tʃ/:

/əd'ventʃə/ picture /'pɪktʃə/

- Isto je i sa nastavkom *-tual*:

actual /'æktʃuəl/ mutual /'mju:tʃuəl/

/dʒ/

- Najčešće se piše kao:

j jam /dʒæm/

g gem /dʒem/

ge stage /steɪdʒ/

dge badge /bædʒ/

7.4. Nazali

U engleskom postoje 3 foneme sa nazalnom artikulacijom: /m, n, ŋ/

Nazali nastaju tako što u ustima postoji potpuna pregrada, a zatim se sabijeni vazduh ispusti kroz nos, jer je meko nepce spuštено i time odvojeno od zadnjeg dijela ždrijela.

Nazale treba razlikovati od nazalizovanih glasova kod kojih jedan dio vazdušne struje prolazi kroz usta, a jedan kroz nos.

Za opis nazala koriste se pet artikulacionih obilježja koja su zajednička za sve konsonante.

1. *Tip artikulacije (type of articulation)* – /m, n, ŋ/ su suglasnici (konsonanti).

2. *Način artikulacije (manner of articulation)* - /m, n, ŋ/ su nazali.

3. *Mjesto artikulacije (place of articulation)*

Prema mjestu artikulacije, nazali mogu biti:

a. usneni – /m/, što je tipično mjesto artikulacije za ovaj glas

much /mʌtʃ/ summer /'sʌmə/ dream /dri:m/

b. zubno-usneni /m, n/ kada se iza njih nalazi zubno-usneni glas, tj. /f, v/

invest /in'vest/ comfort /'kʌmfət/

c. zubni - /n/ kada se iza njega nađe dentalni glas, tj. /θ, ð/

month /mʌnθ/

d. alveolarni - /n/, što je tipično mjesto artikulacije za ovaj glas

night /nait/ minor /'mainə/ sun /sʌn/

e. post-alveolarni - /n/ kada se iza njega nađe postalveolarni glas /r/ i /ŋ/ kada se ispred njega nađe vokal zadnjeg reda

Henry /'henri/ song /sɒŋ/

d. predvelarni - /ŋ/ kada se ispred njega nađe vokal prednjeg reda

sing /siŋ/

e. velarni - /ŋ/ kada se ispred njega nađe centralni vokal

sung /sʌŋ/

U nekim slučajevima i /n/ može biti realizovano kao velarni glas. Tako je, na primjer, /n/ u sljedećem primjeru izgovoreno kao /ŋ/, jer se iza njega nalazi velarni glas /k/:

ten cups /'teŋkʌps/

4. Jačina artikulacije (*force of articulation*)

Prema jačini artikulacije svi nazali su slabi (*weak/lenis*). Ne postoji jaki nazal, bez obzira na stepen zvučnosti koji može da varira.

5. Step en zvučnosti (*degree of voicing*)

Nazali su uglavnom potpuno i djelimično zvučni glasovi. Kao bezvučni se javljaju vrlo rijetko, tako da se ova karakteristika i ne unosi u opis.

A. Djelimično zvučni su /m, n/

smile /smaɪl/

snow /snoʊ/

Stepen zvučnosti kod nazala zavisi od prethodnog konsonanta koji može da bude ploziv i frikativ. Na primjer, u riječi *smile* /smaɪl/, prvi dio glasa /m/ je bezvučni zbog toga što je i /s/ bezvučno, ali u drugom dijelu počinju da rade glasne žice zbog diftonga /aɪ/. Slično je i sa /n/ u riječi *snow* /snəʊ/.

Ovakav slučaj može se naći i u sredini riječi:

Daphne /'dʌfni/ topmost /'tɒp,məʊst/

B. /ŋ/ je uvijek potpuno zvučno.

singer /sɪŋə/ sing /sɪŋ/

/m, n/ mogu biti potpuno zvučni i na početku i u sredini i na kraju riječi.

moon /mu:n/ summer /'sʌmə/ team /ti:m/
night /nait/ minor /'maɪnə/ sun /sʌn/

Očigledno je da se /m, n/ nalaze ispred, između ili iza vokala, koji su uvijek zvučni. Za razliku od ploziva, afrikata i frikativa, mjesto u riječi kod nazala nije važno za stepen zvučnosti. Kod njih ulogu igra prethodni glas koji, ako je jak, može nazalu da oduzme zvučnost.

6. Ortografska pravila i izgovor

/m/

- Najčešće se piše kao:

m minimum /'mɪnɪmə/
mm mummy /'mʌmi/

- Ne izgovara se kad se ispred njega nađe grafema *n*:

mnemonic /ni'mɒnɪk/

/n/

- Najčešće se piše kao:

n	night /nait/
nn	nanny /'næni/

- Ne izgovara se u riječi *government* /'gʌvəment/.

/ŋ/

- Najčešće se piše kao *n* poslije koga se nalaze glasovi /k/ ili /g/:

bank /bæŋk/	ink /iŋk/
anger /'æŋgə/	finger /'fiŋgə/

7.5. Lateral

Engleski ima samo jedan lateralni glas. To je glas /l/.

Pri artikulaciji glasa /l/ jezik u sredini formira prepreku, a vazдушna struja prolazi sa jedne i druge strane jezika i izlazi kroz usta.

U opisu laterala koristimo 6 artikulacionih obilježja.

1. *Tip artikulacije (type of articulation)* – /l/ je suglasnik.
2. *Način artikulacije (manner of articulation)* - /l/ je lateral.
3. *Mjesto artikulacije (place of articulation)*

Postoje tri mjesta artikulacije za glas /l/. U svakom slučaju, na artikulaciju utiču susjedni glasovi. Prema mjestu artikulacije, /l/ može biti:

a. zubni glas, pod uticajem dentalnog glasa /θ/

wealth /welθ/

b. alveolarni, u većini slučajeva

light /lait/ colour /'kʌlə/ meal /mi:l/

c. post-alveolarni, ako se iza /l/ nađe postalveolarni glas /r/

ballroom /'bɔ:l,ru:m/ poultry /'pəʊltri/

U prvom primjeru /l/ je postalveolarno zbog glasa /r/ koji slijedi iza njega. U drugom primjeru, l je postalveolarno iako se iza njega glas /r/ ne nalazi direktno. Ono je alveolarno pod uticajem glasa /t/ koje je postalveolarno pod uticajem narednog glasa /r/.

4. Jačina artikulacije (*force of articulation*)

Prema jačini artikulacije /l/ je slabo (*weak/lenis*) u svim položajima.

5. Step en zvučnosti (*degree of voicing*)

Prema stepenu zvučnosti /l/ može biti potpuno ili djelimično zvučno, ali i bezvučno.

A. /l/ je potpuno zvučno kada se, kao i nazali, nađe između vokala, odnosno kada je intervoklano.

light /lait/ colour /'kʌlə/ meal /mi:l/

B. /l/ je djelimično zvučno kada se ispred njega nađe jaki bezvučni glas, što se dešava i kod nazala.

buttler /'bʌtlə/ spleen /spli:n/ fly /flai/

/l/ gubi od svoje zvučnosti pod uticajem glasova /b/ /s/ koje je praćeno glasom /p/ i /f/ koji su svi jaki bezvučni suglasnici.

C. /l/ je bezvučno ako se ispred njega nađe jaki ploziv, a najčešće /p/.

please /pli:z/

6. Položaj jezika (*tongue position*)

Prema položaju jezika, /l/ može biti palatalizovano i velarizovano.

A. /l/ je palatalizovano kada se nađe ispred samoglasnika i glasa /j/, bez obzira da li se radi o samoglasniku prednjeg ili zadnjeg reda.

colour /'kʌlə/ lady /'leidi/ lose /lu:z/

Ovakvo /l/ naziva se 'clear l'.

B. /l/ je velarizovano kada se nađe ispred konsonanta, isključujući /j/, ispred pauze ili na kraju riječi.

pulse /pʌls/ kill /kil/

Ovakvo /l/ naziva se 'dark l'.

7. Ortografska pravila i izgovor

/l/

- Najčešće se piše kao:

l light /lait/

ll ball /bɔ:l/

- Ne čuje se u jednom broju riječi:

could /kud/

should /ʃud/

would /wud/

chalk /tʃɔ:k/

talk /tɔ:k/

walk /wɔ:k/

calf /ka:f/

half /ha:f/

calm /ka:m/

salmon /'sæmən/

7.6. Kontinuant

Pod kontinuantima u engleskom jeziku podrazumijevamo glasove /r, j, w/.

Kontinuant su glasovi pri čijoj se artikulaciji jezik nalazi na vokalskoj granici i ta artikulacija može da traje duže. Za ove glasove ranije se koristio i naziv *polusamoglasnici (semi-vowels)*. Kao što smo vidjeli, u određenim situacijama oni su frikativi, a u određenim kontinuant. U suštini, kada se nađu u vokalskom okruženju, onda su kontinuant, ali ako se ispred njih nađe jaki bezvučni suglasnik, oni su frikativi.

U opisu kontinuanata koristimo 6 artikulacionih obilježja.

1. Tip artikulacije (type of articulation)

Glasovi /j/, /w/ i /r/ se fonetski ponašaju kao samoglasnici, ali su, fonološki gledano, suglasnici.

2. Način artikulacije (*manner of articulation*) - /r, j, w/ su kontinuantni.

Treba imati na umu da su /r, j, w/ kontinuantni kada se nađu na početku riječi ispred samoglasnika. Ukoliko se ispred njih nađe jaki bezvučni konsonant, oni su frikativi.

Iz fonetskog ugla, /j/ je skoro isto kao i vokal prednjeg reda /i:/, ali kraće. Takođe, /w/ je slično sa vokalom zadnjeg reda /u:/.

Artikulacija glasa /r/ u engleskom jeziku je takva da se vrh jezika približava alveoli na sličan način kao i kod /t/ i /d/, ali kod artikulacije /r/ jezik ne dodiruje bilo koji dio krova usta. Jezik je u stvari malo povijen unazad, dok je vrh jezika podignut. Takođe, kod artikulacije /r/ usne su djelimično zaobljene, ali ne toliko koliko kod /w/.

Ovakvi glasovi, koji se nalaze na granici između vokala i konsonanata, nazivaju se *aprosimanti* (*approximants*). Ovdje se radi o artikulaciji gdje se glasovi približavaju jedan drugome, ali ne dovoljno blizu da bi se proizveo potpun suglasnik kao što je ploziv, nazal ili frikativ.

3. Mjesto artikulacije (*place of articulation*)

Prema mjestu na kome nastaju, kontinuantni mogu biti:

a. usneni - /w/

we /wi:/ twist /twist/ sweet /swi:t/

b. post-alveolarni - /r/

dream /dri:m/

g. palatalni – /j/

queue /kju:/ few /fju:/

4. *Jačina artikulacije (force of articulation)*

Glasovi /r, j, w/ su uvijek slabi konsonanti.

5. *Stepen zvučnosti (degree of voicing)*

Glasovi /r, j, w/ su potpuno zvučni konsonanti.

6. *Položaj jezika (tongue position)*

Glasovi /r, w, j/ su velarizovani.

read /ri:d/

married /'mærid/

human /'hju:mən/

fusion /'fju:ʒən/

twist /twist/

sweet /swi:t/

8. ENGLESKI SAMOGLASNICI

Engleske samoglasnike možemo podijeliti na monoftonge, diftonge i triftonge.

U opisu samoglasnika koriste se sljedeća artikulaciona obilježja:

1. Tip artikulacije
2. Način artikulacije
3. Dio jezika
4. Step en podizanja jezika
5. Step en napregnutosti mišića
6. Položaj usana
7. Step en dužine

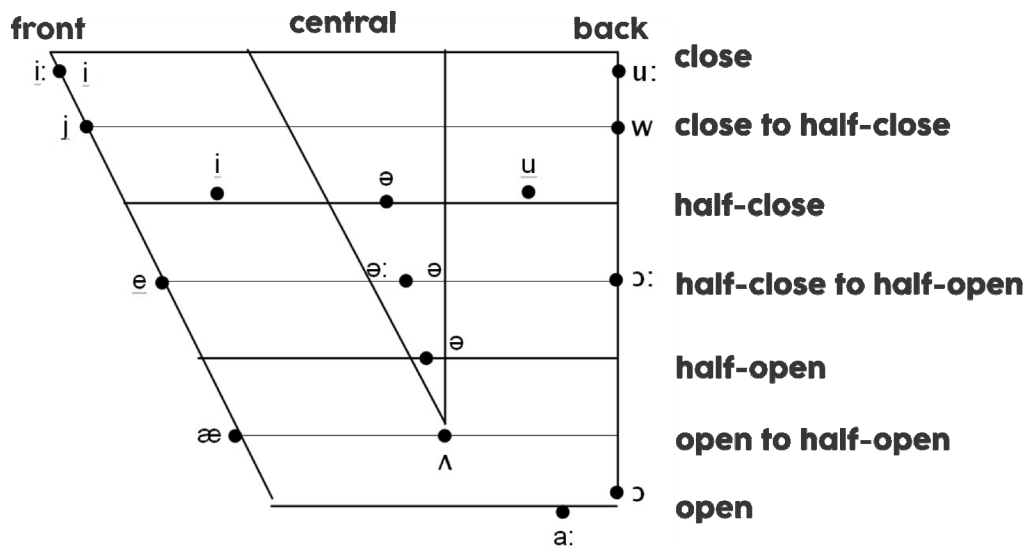
8.1. Monoftonzi

Pri artikulaciji monoftonga prolaz vazdušne struje je dovoljno širok i nema nikakvog trenja, tako da se oni nalaze ispod vokalske granice.

Prema (1) *tipu artikulacije (type of articulation)* govorimo o samoglasnicima, a prema (2) *načinu artikulacije (manner of articulation)* o monoftonzima.

Prije nego što pređemo na ostala artikulaciona obilježja, daćemo pregled svih monoftonga na dijagramu.

Kao što smo napomenuli u šestom poglavlju, za opis vokala služimo se dijagramom koji predstavlja poprečni presjek usne duplje. Pomenuli smo da su za određivanje artikulacije vokala bitni dio jezika koji se podiže i visina podizanja jezika. Ako analiziramo dijagram koji slijedi, vidjećemo da su na horizontalnoj ravni prikazani prednji (*front*), srednji (*central*) i zadnji (*back*) dio usta, pa se prema tome dijele i samoglasnici koji nastaju u tom dijelu usta. Na vertikalnoj ravni prikazan je stepen podizanja jezika, gdje dobijamo samoglasnike koju su otvoreni, kad je jezik potpuno spušten, preko poluotvorenih, poluzatvorenih do zatvorenih, kada se jezik približava nepcu.

3. Dio jezika (*part of the tongue*)

Već smo vidjeli da se jezik ne može anatomske podijeliti, ali se za potrebe opisa glasova dijeli u odnosu na tvrdo i meko nepce.

Kod ovog artikulacionog obilježja razlikujemo 5 položaja u kojima se mogu naći samoglasnici, što se jasno vidi na prethodnom dijagramu.

a. Prednji samoglasnici su /i:/, /e/, /æ/ i /j/

/j/ je prednji samoglasnik kada se nađe ispred vokala, kao u *young* /jʌŋ/

b. prednji do centralni je glas /i/

c. centralni su glasovi /ʌ/ /ə:/ i /ə/

d. zadnji do centralni su /a:/ i /u/

e. zadnji su /ɔ/, /ɔ:/, /u:/ i /w/

/w/ je zadnji samoglasnik kada se nalazi ispred vokala, kao u *wee* /wi:/

4. Stepen podizanja jezika (*degree of raising*)

Na osnovu dijagrama možemo zaključiti da kod ovog artikulacionog obilježja postoji 7 stepeni:

- zatvoren
- zatvoren do poluzatvoren
- poluzatvoren
- poluzatvoren do poluotvoren
- poluotvoren
- otvoren to poluotvoren
- otvoren

Sumiraćemo pregled monoftonga iz dijagrama u odnosu na stepen podizanja jezika:

a. zatvoreni - /i:/ i /u:/

b. zatvoreni do poluzatvoreni - /j/ i /w/

c. poluzatvoreni - /i/, /u/ i /ə/

/ə/ je poluzatvoreno ispred /k/ i /g/, kao u riječi *ago* /ə'gəu/

d. poluzatvoreni do poluotvoreni - /e/, /ɔ:/, /ə:/ i /ə/

/ə/ je u ovom položaju kada se nalazi u neakcentovanom slogu, naročito između dva konsonanta, kao u riječi *freedom* /'fri:dəm/

e. poluotvoren - /ə/ na kraju riječi, kao u *letter* /'letə/; neki govornici ga izgovaraju tako da se čuje skoro kao /ʌ/.

f. otvoreni do poluotvoreni – /æ/ i /ʌ/

g. otvoreni - /a:/ i /ɔ/

/ɔ/ je nekada bilo zatvorenije, ali se danas sve više otvara, posebno u američkom engleskom.

5. Stepen napregnutosti mišića (*degree of tension*)

Kod ovog artikulacionog obilježja razlikujemo tri vrijednosti:

- napregnuti mišići - /i:/, /æ/, /u:/, /ə:/, /j/ i /w/
- opušteni mišići - /i/, /ʌ/, /a:/, /ɔ/, /ɔ:/, /u/ i /ə/
- srednje napregnuti mišići - /e/

6. Položaj usana (*lip position*)

Kod ovog artikulacionog obilježja postoji 5 mogućnosti:

- raširene usne - /i/
- raširene do neutralne usne - /e/ i /ə/

Ovdje spada i /j/ kada se nalazi ispred vokala koji takođe spada u ovu grupu.

- zaokružene usne - /ɔ/, /ɔ:/, /u/, /u:/.

Ovdje spadaju i /j/ kada se nađe ispred vokala koji se izgovara sa zaokruženim usnama i /w/ ispred bilo kog vokala.

- zaokružene do neutralne usne – u engleskom jeziku ne postoje ovakvi monoftonzi

- neutralne usne - /i/, /æ/, /ʌ/, /a:/ i /ə/

7. *Stepen dužine*

Ovdje se razlikuju dvije dužine vokala:

- dugi - /i:/, /a:/, /ɔ:/, /u:/ i /ə:/

- kratki - /i/, /e/, /æ/, /ʌ/, /ɔ/, /u/ i /ə/

/æ/ pokazuje tendenciju duženja, naročito kada se nalazi na kraju riječi. U svakom slučaju, ono je nešto duže od ostalih kratkih vokala.

8. *Ortografska pravila i izgovor*

/i/

Najčešće se piše kao:

i pin /pin/

y gym /dʒim/

- Fonema /i/ javlja se i u sljedećim primjerima:

e England /'ɪŋɡlənd/

English /'ɪŋɡlɪʃ/

pretty /'prɪti/

ie sieve /si:v/
mischief /mis'tʃif/
handkerchief /'hæŋkətʃif/

- Čuje se u završetku *-age*:

average /'ævərɪdʒ/
village /'vɪlɪdʒ/

- Kod množine imenica, *-es* se izgovara kao /ɪz/ nakon /s, z, ʃ, ʒ, tʃ, dʒ/:

classes /'kla:si:z/ garages /gæ'raʒi:z/

- Javlja se u sufiksu koji označava prošla vremena *-(d)ed, -(t)ed*:

ended /'endɪd/ shifted /'ʃɪftɪd/

- Kod pridjeva sa sufiksom *-ed*, sufiks se izgovara /ɪd/:

crooked /'kru:kɪd/ naked /'neɪkɪd/

- Nalazi se u nenaglašenim završecima *-ess, est, -et*:

actress /'æktrɪs/ honest /'ɒnɪst/ budget /'bʌdʒɪt/

- U ograničenom broju riječi, *u* se izgovara kao /i/:

busy /'bɪzi/ business /'bɪznɪs/
lettuce /'letɪs/ minute /'mɪnɪt/

- U riječi *build*, *ui* se izgovara kao /i/: /bɪld/

/i:/

Najčešće se piše kao:

ee	sheet /ʃi:t/
ea	meat /mi:t/
ei	receive /ri'si:v/
e-C-e	piece /pi:s/

- Grupa *ea* može se izgovoriti i drugim samoglasnicima, ali se najčešće izgovara kao /i:/.

- Izuzeci:

ey	key /ki:/
eo	people /pi:pl/
uai	quai /ki:/

- Javlja se i u pozajmljenicama:

elite /ei'li:t/	expertise /ekpə'ti:z/
machine /mə'ʃi:n/	police /pə'li:s/
prestige /pre'sti:ʒ/	technique /tek'ni:k/

/æ/

- Najčešće se piše kao:

a	mat /mæt/	pan /pæn/
---	-----------	-----------

- Ne izgovara se kao /æ/ ukoliko se iza *a* nalazi *r*:

harm /ha:m/

/e/

- Najčešće se piše kao:

e pen /pen/

- Ukoliko se iza *e* nađe *r*, onda se *e* ne izgovara kao /e/ već kao /ə:/

nerve /nə:v/

- Izuzeci:

eo	jeopardy /'dʒepədi/	Geoffrey /'dʒefri/	
ea	death /deθ/	breath /breθ/	
a	any /eni/	many /'meni/	Thames /temz/
ei	leisure /'leɜə/	Leicester /'lestə/	
ai	said /sed/		
ay	says /sez/		
ie	friend /frend/		
u	bury /'beri/		

/ə/

- Najčešće se piše kao:

a	arrive /ə'raiv/	
ar	singular /'sɪŋgjʌlə/	
ate	intimate /'ɪntɪmət/ (kod pridjeva i imenica)	
e	sudden /'sʌdn/	
er	chatter /'tʃætə/	
o	carrot /'kærət/	
or	opportunity /əpə'tju:nɪti/	
ou	vivacious /vi'veɪʃəs/	

ough	thorough /'θʌrə/
u	support /sə'pɔ:t/
ur	surprise /sə'praɪz/
ure	nature /'neɪʃə/

- Završetak *-ate* kod glagola izgovara se /eit/:

separate /'sepəreit/

- Glas /ə/ sreće se i u riječima koje imaju sljedeće završetke:

-berry	blackberry /'blkbəri/
-man	chairman /'tʃeəmən/
-land	island /'aɪlənd/
-ful	spoonful /'spu:nfəl/
-ness	loneliness /'ləunlɪnəs/
-less	fearless /'fiələs/

/ə:/

- Najčešće se piše kao:

er	her /hə:/
ir	girl /gɜ:l/
ur	fur /fɜ:/

- Druge moguće kombinacije:

or	word /wɜ:d/	work /wɜ:k/
	world /wɜ:ld/	worm /wɜ:m/
	worse /wɜ:s/	worship /'wɜʃ:ɪp/
	worth /wɜ:θ/	worthy /'wɜ:ði/

ear	earl /ə:l/	earn /ə:n/
	earth /ə:θ/	heard /hə:d/
	learn /lɜ:n/	search /sə:ʃ/
our	courteous /'kə:tiəs/	courtesy /'kə:təsi/
	journal /'dʒə:nəl/	journey /'dʒə:ni/

/ʌ/

- Najčešće se piše kao:

u	cut /kʌt/
oo	blood /blʌd/
oe	does /dʌz/

- Pojavljuje se u mnogim riječima koje sadrže *ur-*, *urr-*, *or-* u sredini:

current /'kʌrənt/	hurry /'hʌri/	worry /'wʌri/
-------------------	---------------	---------------

Međutim, ako riječ nije izvedenica, već ima flektivni sufiks, onda se umejsto /ʌ/ javlja fonema /ə:/:

furry /'fɜ:ri/

- Pored ili između slova *m*, *n*, *v*, *w*, *h* kao i digrafa poput *sh* i *th*, slovo *o* najčešće se izgovara kao /ʌ/:

among /ə'mʌŋ/	brother /'brʌðə/
comfort /'kʌmfət/	done /dʌn/
front /frʌnt/	love /lʌv/
none /nʌn/	son /sʌn/
won /wʌn/	wonder /'wʌndə/

- U mnogim riječima *ou* se izgovara kao /ʌ/:

courage /'kʌrɪdʒ/	rough /rʌf/
tough /tʌf/	young /jʌŋ/

/a:/

- Najčešće se piše kao:

ar	far /fa:/	
al	half /ha:f/	
ear	hearth /ha:θ/	
a	sample /'sa:mpəl/	example /ɪg'zɑ:mpəl/

- Javlja se i u sljedećim kombinacijama:

au	aunt /a:nt/	laugh /la:f/
e	clerk /kla:k/	sergeant /'sa:dʒənt/

/ɔ/

- Najčešće se piše kao:

o	pot /pɒt/
a	wash /wɒʃ/

- Ukoliko se iza *o* nađe *r*, poslije kojega nema samoglasnika, onda se *o* izgovara kao /ə:/:

word /wə:d/

- Javlja se i u sljedećim kombinacijama:

o-C-e gone /gɒn/

ou cough /kɒf/
ow knowledge /'nɒlɪdʒ/

/ɔ:/

- Najčešće se piše kao:

or form /fɔ:m/
a fall /fɔ:l/
au pause /pɔ:z/
aw law /lɔ:/

- Moguće su i sljedeće kombinacije:

oar soar /sɔ:/
al talk /tɔ:k/
augh taught /tɔ:t/
ough thought /θɔ:t/
our pour /pɔ:/

- Sljedeća kombinacija javlja se samo u dvije riječi:

oor door /dɔ:/ floor /flɔ:/

/u/

- Najčešće se piše kao:

u put /put/
oo good /gud/

- U nekoliko riječi *o* se izgovara kao *u*:

bosom /'buzəm/ wolf /wulf/ woman /'wumən/

- Izuzeci:

courier /'kuriə/ Worcester /'wustə/

- Sufiks *-ful* sadrži ovaj glas u imenicama poput:

mouthful /'mauθful/ spoonful /'spu:nful/

ali ne i u pridjevima:

useful /'ju:sfəl/ beautiful /'bju:tifəl/

gdje se javlja ili /ə/ ili uopšte nema samoglasnika.

/u:/

- Najčešće se piše kao:

oo cool /ku:l/

o do /du:/ tomb /tu:m/

 who /hu:/ whom /hu:m/

- Rjeđe se javljaju sljedeće kombinacije:

oe canoe /kə'nu:/ shoe /ʃu:/

o-C-e lose /lu:z/ move /mu:v/

 prove /pru:v/ whose /hu:z/

ui bruise /bru:z/ cruise /kru:z/

 fruit /fru:t/ juice /dʒu:s/

uu vacuum /'vækju:m/

8.2. Diftonzi

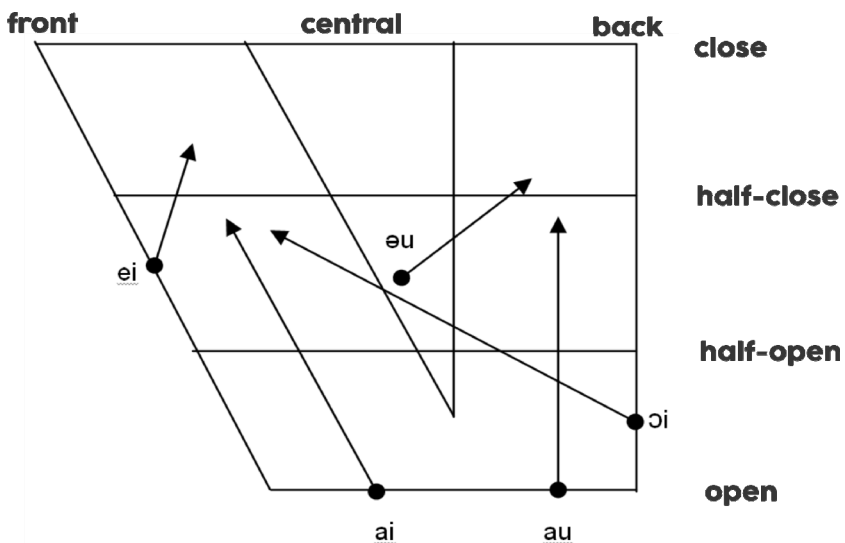
Diftonzi su takvi vokali za čiju artikulaciju je karakterističan prelaz govornih organa iz jednog u drugi položaj. Američka fonologija tretira diftonge kao dva odvojena glasa, a britanska kao jedan glas. Mi ćemo takođe diftonge smatrati jednim glasom, kako ih definiše većina savremenih fonetičara.

Artikulaciona obilježja za diftonge su ista kao i za monoftonge. Tako možemo reći da su ovi glasovi kad je u pitanju (1) *tip artikulacije* vokali, a prema (2) *načinu artikulacije* diftonzi.

Diftong se obilježava u obliku tačke sa strelicom (● →), pri čemu tačka predstavlja prvi dio diftonga, odnosno početni položaj, a strelica smjer kretanja govornih organa ka drugom dijelu diftonga. Treba imati na umu da se drugi položaj najčešće ne dostigne potpuno.

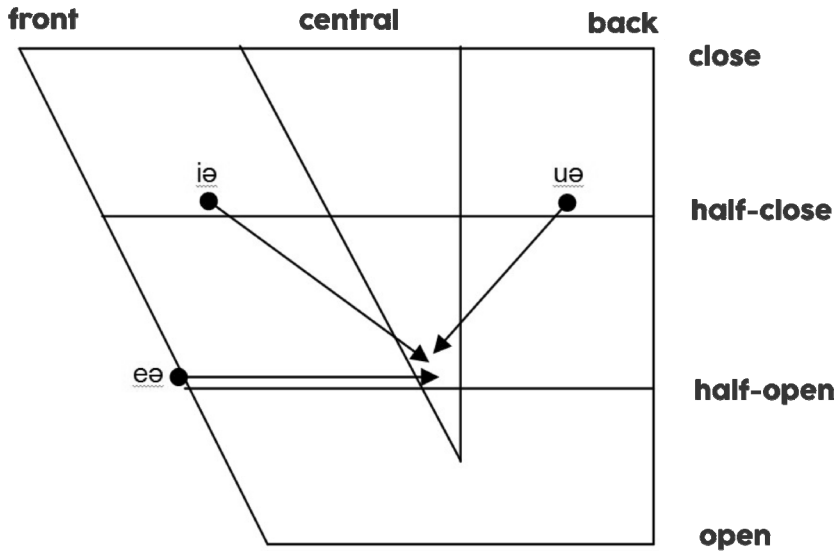
Diftonge možemo podijeliti u dvije grupe i tako ćemo ih predstaviti na dva odvojena dijagrama. Radi se o *zatvorenim diftonzima* (*closing diphthongs*) i *centralnim diftonzima* (*centring diphthongs*).

A. Zatvoreni diftonzi - /ai/, /ei/, /ɔi/, /əu/, /au/

Ovi diftonzi nazivaju se zatvoreni jer se prilikom njihove artikulacije sužava prolaz vazdušnoj struji.

B. Centralni diftonzi – /iə/, /eə/, /uə/

Ovi diftonzi nazivaju se središnji zato što se njihova artikulacija završava u centralnoj oblasti usne šupljine.

3. Dio jezika (part of the tongue)

U zavisnosti od početnog položaja, prema ovom artikulacionom obilježju diftonge možemo podijeliti na sljedeće grupe:

- a. Prednji - /ei, eə/, u prvom elementu
- b. Prednji do centralni - /ai/, /iə/, u prvom elementu
 /ɛi/, /ai/, /ɔi/, u drugom elementu

c. Centralni - /əu/, u prvom elementu
/iə/, /eə/, /uə/, u drugom elementu

d. Zadnji do centralni - /au/, /uə/, u prvom elementu
/au/, /əu/, u drugom elementu

e. Zadnji – /ɔi/

4. *Stepen podizanja jezika (degree of raising)*

Na osnovu ovog artikulacionog obilježja, diftonge možemo posmatrati kroz pet od sedam mogućnosti:

a. Poluzatvoreni - /iə/, /uə/, u prvom elementu
/ei/, /əu/, u drugom elementu

b. Poluzatvoren do poluotvoren - /ei/, /əu/, u prvom elementu

c. Poluotvoren - /eə/ u prvom elementu
/iə/, /eə/, /uə/, u drugom elementu

d. Otvoren to poluotvoren - /ɔi/, u prvom elementu

e. Otvoren - /ai/, /au/, u prvom elementu

5. *Stepen napregnutosti mišića (degree of tension)*

Svi engleski diftonzi su opušteni (*lax*). Jedini izuzetak su diftonzi /ei/ i /eə/, koji su srednje napregnuti, ali samo u prvom elementu.

6. Položaj usana (lip position)

Pri artikulaciji diftonga usne su najčešće neutralne i u prvom i u drugom položaju. Postoji, međutim, nekoliko izuzetaka:

- a. Raširene usne - /ei/, u prvom elementu
- b. Zaokružene do neutralne usne – /əu/, /au/, u drugom elementu
- c. Zaokružene usne - /ɔi/, /uə/, u prvom elementu

7. Stepen dužine (degree of length)

Svi diftonzi se smatraju dugim vokalima.

8. Ortografska pravila i izgovor

/ai/

- Najčešće se piše kao:

i-C-e	file /fail/
ie	tie /tai/
y	fly /flai/
igh	high /hai/

- Javlja se i u sljedećim primjerima:

ye	dye /dai/		
ei	eiderdown /'aidədaun/	either /'aiðə/	
	height /hait/	neither /'naiðə/	
uy	buy /bai/	guy /gai/	
i	island /'ailənd/	night /nait/	sigh /sai/

/ei/

- Najčešće se piše kao:

a-C-e pace /peis/

ay day /dei/

ey they /ðei/

ei eight /eit/

ai bait /beit/

- Nalazi se i u jednom broju riječi koje sadrže grupu *ea*:

break /breik/

great /greit/

steak /steik/

- U riječi *gauge*, *au* se izgovara kao /ei/:

/geidz/

/ɔi/

- Najčešće se piše kao:

oi avoid /ə'vɔid/

oy toy /tɔi/

/iə/

- Najčešće se piše kao:

eer beer /biə/

ere here /hiə/

ear dear /diə/

/eə/

- Najčešće se piše kao:

are	fare /feə/
air	stair /steə/
ear	wear /weə/
ere	there /ðeə/

/uə/

- Najčešće se piše kao:

ure	cure /kjuə/
ur	during /'djuəriŋ/

- Takođe se čuje u sljedećim riječima:

poor /puə/	sure /ʃuə/
------------	------------

/əu/

- Najčešće se piše kao:

o	no /nəu/
o-C-e	phone /fəun/
ow	flow /fləu/
oa	boat /bəut/
oe	toe /təu/

- Ponekad se javlja i u sljedećim kombinacijama:

oo	brooch /brəuʃ/
eo	yeoman /'jəumən/
ew	sew /səu/

/au/

- Najčešće se piše kao:

ow brown /braʊn/

ou house /haʊz/

8.3. Triftonzi

Triftonzi su najsloženiji glasovi u engleskom jeziku. U artikulaciji triftonga imamo prelaz sa jednog samoglasnika na drugi, a zatim i na treći, pri čemu se oni izgovaraju bez prekida i brže nego kad bi se izgovarali kao izolovani glasovi.

Triftonzi se grade tako što se na pet diftonga (tri koji se završavaju na *i* kao i dva koji se završavaju na *u*) doda samoglasnik /ə/. Tako dobijamo sljedeće kombinacije:

ai + ə = aiə fire /faɪə/

ei + ə = eiə player /pleɪə/

ɔi + ə = ɔiə royal /rɔɪəl/

əu + ə = əuə lower /ləʊə/

au + ə = auə hour /aʊə/

Navedeni primjeri sadrže triftong, pa time predstavljaju jednosložne riječi.

9. SLOG

U fonetici i fonologiji, slog je vrlo bitna jedinica. U smislu jezičke hijerarhije, to je jedinica koja je veća od foneme, a manja od morfeme.

U suštini, slog je grupa od jednog ili više glasova. Riječ *kid* /kid/ ima samo jedan slog koji se sastoji od tri glasa. Druge riječi sadrže dva, tri ili više slogova. Tako riječ *notebook* /'nəʊtbʊk/ sadrži dva sloga, a *construction* /kən'strʌkʃən/ tri sloga.

Međutim, dešava se da riječ ima samo jedan slog, pri čemu se slog sastoji od samo jednog glasa. Na primjer, zamjenica prvog lica jednine I /ai/ ima samo jedan slog, i to je diftong /ai/, a diftonzi se smatraju jednim glasom. Isto je i sa riječju *hour* /aʊə/, gdje se cijela riječ sastoji od jednog sloga koji je, u stvari, triftong.

Treba imati na umu da prilikom podjele riječi na slogove uzimamo u obzir izgovor, a ne pisanje. Na primjer, na osnovu pisanja riječ *chocolate* bi se mogla podijeliti na tri sloga (*cho-co-late*), ali ona se najčešće izgovara sa dva sloga - /'tʃɒklət/

U fonetskom smislu, slogovi se sastoje od centra koji je samoglasnik, kao i glasa koji se nalazi ispred i glasa koji se nalazi iza centra. Iz fonetskog ugla možemo govoriti o nekoliko vrsta slogova:

A. minimalni slog, kod koga postoji samo jedan glas. Takve su riječi poput *are* /a:/, *or* /ɔ:/ itd. Ispred i iza ovakvog sloga ne čuje se ni jedan glas. U ovu grupu mogle bi se uvrstiti i glasovi kao što je /m/ koji se čuje prilikom izražavanja slaganja s nečim (*Mmm*) ili /ʃ/ koje se izgovara kada pokušavamo nekog da stišamo /*Sh*/.

B. slog koji ima glas ispred centra (*onset*), kao u riječima *car* /ka:/ ili *see* /si:/.

C. slog koji ima glas iza centra (*coda*), kao u riječima *eat* /i:t/ ili *ebb* /eb/.

D. slog koji ima glas i ispred i iza centra, kao u riječima *beam* /bi:m/ ili *sit* /sit/.

Glas koji je najprominentniji naziva se *silabički glas (syllabic)*, dok su drugi *nesilabički (non-syllabic)*. Riječi koje sadrže jedan slog nazivaju se *monosilabičke (monosyllabic)*, a ako sadrže više od jednog sloga *polisilabičke (polysyllabic)*. Slog koji se završava na samoglasnik nazivamo *otvorenim (open)*, a onaj koji se završava suglasnikom *zatvorenim (closed)*.

9.1. Struktura sloga

Slog je moguće posmatrati i sa fonološkog stanovišta, što znači proučavanje mogućih kombinacija fonema, čime se bavi *fonotaktika (phonotactics)*.

Već smo vidjeli da ispred ili iza samoglasnika, koji je centar sloga, može da se pojavi suglasnik. Međutim, nekada se javlja više od jednog suglasnika. U tom slučaju govorimo o *suglasničkim grupama (consonant clusters)*.

Suglasnička grupa koja se nalazi na početku riječi može da se sastoji od:

A. glasa /s/, koji je praćen skupinom suglasnika /p, t, k, f, m, n, l, w, j/:

spit /spit/

step /step/

skid /skid/

sphere /sfiə/

smile /smaɪl/

sneer /sniə/

sleep /sli:p/

sweet /swi:t/

Sue /sju:/

B. petnaestak suglasnika iza kojih se nalaze /l, r, w, j/:

- /l/ može da se javi u kombinaciji sa /p, k, b, g, f, s/

play /plei/	clear /kliə/	bleak /bli:k/
glove /glʌv/	fly /flai/	sleep /sli:p/

- /r/ može da se javi u kombinaciji sa /p, t, k, b, d, g, f, θ, ʃ/

pray /prei/	tree /tri:/	cream /kri:m/
bright /braɪt/	dream /dri:m/	green /gri:n/
fry /frai/	three /θri:/	shreak /ʃri:k/

- /w/ se može javiti u kombinaciji sa /t, k, d, θ, s/:

twin /twin/	quite /kwait/	dwel /dwel/
thwart /θwɔ:t/	sweet /swi:t/	

- /j/ se može javiti u kombinaciji sa /p, t, k, b, d, f, s, h, m, n, l/:

pure /pjʊə/	tune /tju:n/	queue /kju:/
beauty /bju:ti/	dune /dju:n/	few /fju:/
sue /sju:/	human /'hjumən/	music /'mjuzik/
new /nju:/	lure /ljuə/	

U nekim riječima, koje nisu engleske, moguće je naći i sljedeće kombinacije:

/gw/, u velškom imenu *Gwen* /gwen/

/fw/, u riječi *Schwepes* /ʃweps/

/gj/, u jednom slučaju, tj. u riječi *gules* /gju:lz/

/θj/, takođe u jednom slučaju, u riječi *thew* /θju:/.

Javlja se i mogućnost suglasničke grupe od tri konsonanta, pri čemu postoji jasna veza sa suglasničkim grupama od dva konsonanta.

C. /sp/ se može kombinovati sa /l, r, j/:

spleen /spli:n/ spray /sprei/ spew /spju:/

D. /st/ se može kombinovati sa /r, j/:

strive /straiv/ stew /stju:/

E. /sk/ se može kombinovati sa /l, r, w, j/:

sclerosis /sklə'rəusis/ screen /skri:n/
squeak /skwi:k/ skewer /skjuə/

Sada ćemo pogledati i suglasničke grupe na kraju riječi, gdje postoji mogućnost da se u grupi nađe i do četiri konsonanta. Na kraju riječi mogu se naći svi suglasnici osim /h, r, j/. Moguće su sljedeće kombinacije u dvočlanoj suglasničkoj grupi:

A. suglasnička grupa u kojoj su /m, n, ŋ, l, s/ praćeni nekim drugim suglasnikom:

bump /bʌmp/ bent /bent/
bank /bæŋk/ belt /belt/ ask /a:sk/

B. suglasnička grupa u kojoj suglasnik prethodi glasovima /s, z, t, d, θ/:

pets /pets/ beds /bedz/
backed /bækt/ bagged /bægd/ eighth /eitθ/

C. suglasnička grupa u kojoj se na kraju riječi nalaze tri suglasnika:

- /lpt/ kao u riječi *helped* /helpt/
- /ŋks/ kao u riječi *banks* /bæŋks/

- /ndz/ kao u riječi *bonds* /bɒndz/
- /lfθ/ kao u riječi *twelfth* /twelfθ/
- /fθs/ kao u riječi *fifths* /fifθs/
- /kst/ kao u riječi *next* /nekst/
- /pst/ kao u riječi *lapsed* /læpst/

D. Grupe od četiri suglasnika javljaju se u sljedećim slučajevima:

- /lfθs/ kao u riječi *twelfths* /twelfθs/
- /mpts/ kao u riječi *prompts* /prɒmpts/
- /ksθs/ kao u riječi *sixths* /siksθs/
- /ksts/ kao u riječi *texts* /teksts/

9.2. Jaki i slabi slogovi

U engleskom, kao i u drugim jezicima, slog može biti *jak* (*strong*) i *slab* (*weak*). Koji je slog jak, a koji slab zavisi od fonetskih karakteristika slogova. Tako je samoglasnik u slabim slogovima kraći i manjeg intenziteta. Na primjer, u riječi *father* /'fa:ðə/ drugi slog je slab. On je kraći nego prvi, manje se čuje i ima samoglasnik /ə/ koji se ne pojavljuje u jakim slogovima.

U riječi *bottle* /bɒtl/, takođe je drugi slog slab. Međutim, razlika je u tome što drugi slog ne sadrži samoglasnik, već je glas /l/ nosilac sloga, zbog čega se on naziva *silabički konsonant* (*syllabic consonant*).

Takođe treba reći i to da se razlika između slabih i jakih slogova može napraviti i na osnovu *akcenta* (*accent*). Pravilo je da su jaki slogovi naglašeni, a slabi nenaglašeni.

U svakom slučaju, jaki slog za nosioca sloga ima samoglasnike, izuzimajući /ə, i, u/. Slabi slog, s druge strane, sadrži upravo glasove /ə, i, u/. U narednim riječima, drugi slog je slab:

later /'leɪtə/

happy /'hæpi/

see you /'si: ju/

Slabi slog takođe se javlja i kod kombinacije samoglasnik-suglasnik, pri čemu je samoglasnik /ə/:

tighten /'taɪtən/ sharpen /'ʃɑ:pən/

Slabi slog može se naći i u dužim riječima, na primjer trosložnim:

photograph /'fəʊtəgrɑ:f/

radio /'reɪdɪəʊ/

influence /'ɪnfluəns/

9.2.1. Samoglasnici /ə, i, u/

U slabim slogovima najčešće se javlja samoglasnik /ə/ koji se u literaturi naziva *schwa*. Ovaj glas može se naći u izgovoru umjesto drugih samoglasnika u situacijama kada se radi o nenaglašenom slogu. Pisanje (*spelling*) najbolje pomaže u određivanju situacija u kojima se ovaj glas javlja u slabim slogovima. Već smo vidjeli kako se /ə/ može realizovati u pisanju u dijelu o monofonizima.

Međutim, u slabim slogovima ne nalazi se samo glas /ə/. Glasovi /i/ i /u/ su takođe glasovi koji se mogu naći u slabim slogovima. U jakim slogovima prilično je lako napraviti razliku između /i/ i /i:/ ili /u/ i /u:/. Međutim, kod slabih slogova ta razlika nije uvijek lako uočljiva. Na primjer, razliku između *peak* /pi:k/ i *pick* /pɪk/ nije teško prepoznati, ali to nije slučaj kada su u pitanju riječi poput *easy* ili *busy* kad govorimo o drugom slogu. U ovakvim situacijama polazi se sa stanovišta da se samoglasnici o kojima je riječ više čuju kao /i:/ i /u:/ ispred drugih samoglasnika, ali da se ispred suglasnika ili pauze čuju kao nešto kraći. Međutim, u vezanom govoru teško je napraviti jasnu razliku, tako da se distinkcija između kratkog i dugog glasa, koja postoji u jakim slogovima, neutralizuje u slabim slogovima.

U suštini, možemo dobiti sljedeće varijante fonemske transkripcije:

easy /'i:zi:/ ili /'i:zi/

busy /'bizi:/ ili /'bizi/

Krajnji glas nije toliko dug kao, na primjer, /i:/ u riječi *peak*, ali nije ni kratak kao u *pick*. Spelling može da pomogne u ovakvim situacijama.

Tako /i/ nalazimo u sljedećim situacijama:

a. riječi koji se završavaju na -y ili -ey:

happy /'hæpi/

valley /'væli/

b. riječi koje počinju prefiksom *re-*, *pre-* ili *de-* ukoliko nakon njega slijedi samoglasnik koji je naglašen:

react /ri'ækt/

preoccupied /pri'ɔkjəpaɪd/

deactivate /di'æktiveɪt/

c. riječi koje se završavaju sufiksima *-iate* i *-ious* koji imaju dva sloga:

appreciate /ə'pri:ʃieɪt/

hilarious /'hɪləəriəs/

d. u riječima kao što su *he*, *she*, *we*, *me* ili *be*, ukoliko ove riječi nisu naglašene. Sve ove riječi u jakom obliku sadrže dugi glas /i:/, a kada nisu naglašene onda se čuje kratki glas /i/:

She likes me /ʃi 'laɪks mi/

Glas /u/ kao nosiloca slabog sloga nalazimo u sljedećim situacijama:

a. u riječima *you*, *to*, *into* i *do*, kada su. U jakom obliku one sadrže dugi glas /u:/, dok se kod slabih oblika javlja kratki glas /u/:

You saw it, didn't you? /ju 'sɔ: ɪt 'dɪdnt ju/

b. u riječima *through* i *who* kada su one nenaglašene:

the man who said it /ðə 'mæn hu 'sed it/

c. unutar riječi, prije drugog samoglasnika:

evacuation /i,vækju'eɪʃən/

9.2.2. Silabički konsonanti

U jeziku postoje i slogovi koji ne sadrže samoglasnik. U takvim slučajevima glasovi /l/ i /r/ i nazali /m, n, ŋ/ postaju nosioci sloga, zbog čega se nazivaju *silabički konsonanti* (*syllabic consonants*). Kada su nosioci sloga, ovi konsonanti se označavaju malom vertikalnom linijom ispod konsonanta:

l̩ m̩ n̩ r̩ ŋ̩

Pogledajmo kako funkcionišu ovi glasovi.

Silabičko l̩

Glas /l/ se javlja u funkciji nosioca sloga više od drugih glasova koji mogu biti silabički u engleskom jeziku. Javlja se poslije nekog drugog suglasnika, pa njegova artikulacija donekle može da zavisi i od prirode toga suglasnika.

U spelingu postoje riječi koje se završavaju na *-le*. Kod ovakvih riječi /l/ se javlja u silabičkoj funkciji, kao u sljedećim slučajevima:

bottle /'bɒtl̩/

muddle /'mʌdl̩/

couple /'kʌpl̩/

struggle /'strʌgl̩/

Silabičko \downarrow može se naći i u riječima koje se u pisanju završavaju na *-al* ili na *-el*:

panel /'pʌnɫ/	parcel /'pɑ:sɫ/
petal /'petɫ/	Babel /'beɪbɫ/

Silabičko \downarrow može se izgovoriti i kao /əɫ/, posebno u manje čestim i stručnim riječima.

Silabičko ŋ

Silabičko η je najčešći silabički glas među nazalima. Kao i kod prethodnog glasa, silabičko η može se izgovoriti kao /ən/, ali se i u ovom slučaju češće koristi silabičko η . Tako se riječ *threaten* može izgovoriti i kao /'θretən/ i kao /'θretɪ/. Evo još nekih primjera:

eaten /'i:tɪŋ/	happen /'hæpɪŋ/
ribbon /'rɪbɪŋ/	seven /'sevɪŋ/

Silabičko η se ne sreće iza /l, ʃ, dʒ/, tako da riječi poput *sullen* izgovaramo kao /'sʌlən/.

Silabički ŋ i ŋ'

Ovi konsonanti se mogu sresti kao silabički, ali samo nakon procesa asimilacije i elizije o kojima će biti riječi u poglavlju "Fonemske varijacije". Na primjer, /m/ se može čuti u izgovoru riječi *happen* /'hæpɪŋ/. Isto tako, /ŋ/ se sreće u izgovoru *thicken* /'θɪkɪŋ/. Silabičko η' , za razliku od ostalih silabičkih konsonanata, najčešće se piše sa kratkom crticom iznad, a ne ispod znaka.

Silabičko ʀ

Silabičko ʀ je najčešće u američkom izgovoru. Na primjer, riječ *particular* uglavnom se čuje u izgovoru kao /pɑːˈtɪkəlɹ/, što znači da se i u prvom i u posljednjem slogu nalazi silabičko ʀ. U britanskom engleskom se čuje mnogo rjeđe nego u američkom.

Kod nekoliko parova riječi razlika u značenju upravo zavisi od toga da li je /ɹ/ silabičko ili ne:

Hungary /ˈhʌŋɡɹi/

hungry /ˈhʌŋɡri/

5. Kombinacije silabičkih konsonanata

Pojava da se dva silabička konsonanta nađu jedan pored drugoga nije rijetka u engleskom. To ilustruju sljedeći primjeri:

national /ˈnæʃnəl/

literal /ˈlɪtɹl/

visionary /ˈvɪʒnɹi/

veteran /ˈvetɹɹ/

Naravno, nije uvijek lako uočiti da li je govornik neki glas izgovorio kao silabički ili u kombinaciji sa /ə/.

10. AKCENAT

Akcentat ili naglasak (*stress*) je *promjenjljiva istaknutost (relative prominence)* djelova neke govorne cjeline - riječi, grupe riječi ili iskaza. Kad kažemo da je nešto istaknuto, to znači da je akcentovano.

Slog je dio govora o čijoj prominentnosti govorimo, što znači da je on nosilac akcenta. Neki slogovi u govoru su istaknutiji od drugih. Tako je, na primjer, u riječi *mother* /'mʌðə/ naglašen prvi slog, a u riječi *related* /ri'leitid/ drugi slog. U tom smislu, govorimo o *akcentovanim (accented)* i *neakcentovanim (unaccented)* slogovima.

Raspored akcentovanih slogova sačinjava akcenatsku šemu. Akcenatska šema engleskog jezika ima karakteristike kojih nema u drugim jezicima. Karakteristika engleskog jezika jeste da je akcentat jedne riječi *utvrđen (fixed)*. S druge strane, akcentat je u engleskom *slobodan (free)* u smislu da nije vezan za određeni dio riječi kao, na primjer, u francuskom, gdje se akcentat uvijek javlja na posljednjem slogu. U engleskom riječ ima fiksiran akcentat, ali njegovo mjesto nije isto u svim riječima. Akcentat u engleskom se može naći:

- a. na prvom slogu - /'finiʃ/
- b. na drugom slogu - /bi'haind/
- c. na trećem slogu - /ʌndə'stænd/
- d. u sredini riječi - /edju'keifən/

Akcentat posmatramo iz ugla njegove *proizvodnje i percepcije*. *Proizvodnja* akcentovanog sloga zavisi od toga koliko više mišićne energije koristi govornik u odnosu na proizvodnju neakcentovanog sloga. Kad je u pitanju *percepcija*, postoji nekoliko karakteristika pomoću kojih se prepoznaje akcentovani slog. Jedna od njih je već pomenuta istaknutost, koja podrazumijeva da je akcentovani slog istaknutiji od neakcentovanog. Tu istaknutost prouzrokuju barem četiri faktora:

1. jačina glasa - akcentovani slogovi imaju veću jačinu od neakcentovanih;
2. dužina - ako je neki slog duži od drugih, postoji velika vjerovatnoća da će se taj slog čuti kao više naglašen;
3. visina glasa - ukoliko se neki slog izgovori glasom ili tonom koji je viši od tona u drugim slogovima, onda će se taj slog čuti kao istaknutiji, odnosno naglašeniji;
4. kvalitet glasa - ukoliko neki slog sadrži samoglasnik koji je drugačiji od samoglasnika u drugim slogovima, onda će on biti i istaknutiji. Vokal je uvijek prominentniji od konsonanta a otvoreniji vokali su prominentniji od zatvorenih. Kod konsonanata, najistaknutiji su nazali, a najmanje istaknuti su plozivi.

Ova četiri faktora djeluju u kombinaciji, mada istaknutost može da proizađe iz samo jedne ili dvije karakteristike. Eksperimenti su takođe pokazali da su neke od ovih karakteristika bitnije za istaknutost sloga od drugih. Takva je posebno visina glasa, a zatim slijedi dužina sloga.

10.1. Stepen akcenta

U engleskom postoje tri stepena akcenta:

- a. primarni akcentat (*primary accent*)
- b. sekundarni akcentat (*secondary accent*)
- c. neakcentovanost (*unaccented*)

Primarni i sekundarni akcenat ukazuju na slog koji se smatra jakim akcentovanim slogom. Pri tome, slog koji sadrži sekundarni akcenat je slabiji od onog koji sadrži primarni akcenat. Neakcentovani slog se smatra slabo neakcentovanim slogom, bez obzira što i on ima određenu jačinu i visinu.

Bitno je znati da se sekundarni akcenat uvijek nalazi ispred primarnog, a nikada poslije njega. Takođe, između sekundarnog i primarnog akcenta uvijek postoji jedan neakcentovani slog.

Primarni akcenat u riječima označavamo crticom ispred akcentovanog sloga gore (^), a sekundarni crticom ispred sloga dolje (,). Pogledajmo sljedeći primjer:

/,ʌndə'stænd/

Prvi slog sadrži sekundarni akcenat, a treći primarni, dok je drugi slog neakcentovan. Slično je i u sljedećim primjerima

/,fəutə 'græfik/ /,ænthrə'pɒlədʒi/

10.2. Mjesto akcenta u riječima

Za razliku od nekih jezika kod kojih je akcenat fiksiran na određenom slogu u svim riječima, u engleskom je teško predvidjeti gdje može da se nađe akcenat. Međutim, neke situacije mogu biti od pomoći. Tako u određivanju mjesta akcenta može da nam pomogne informacija o tome (a) da li je riječ u morfološkom smislu jednostavna ili složena, (b) kojoj gramatičkoj kategoriji pripada riječ (imenica, glagol, pridjev itd.), (c) koliko slogova ima i (d) kakva je fonološka struktura tih slogova. Pogledajmo kako to izgleda kod dvosložnih i trosložnih riječi.

A. Kod dvosložnih riječi moguće je da samo jedan slog bude naglašen, nikako oba. Razmotrimo prvo glagole.

Ukoliko je drugi slog kod glagola jak, onda je on naglašen, na što ukazuju sljedeći primjeri:

reply /ri'plai/	attack /ə'tæk/
abridge /ə'bridʒ/	arrive /ə'raiv/

Ako je drugi slog slab, onda je prvi slog naglašen, kao u sljedećim primjerima:

envy /'envi/	open /'əʊpən/
enter /'entə/	equal /'i:kwəl/

Drugi slog je nekada nenaglašen ako, pored glasova, /ə, i, u/ sadrži i diftong /əu/:

window /'windəu/	follow /'fələu/
------------------	-----------------

Kod pridjeva imamo slično pravilo kao i kod glagola:

alone /ə'ləʊn/	alive /ə'laiv/
lovely /'lʌvli/	correct /kə'rekt/

Kod imenica, međutim, postoji drugačije pravilo - ako drugi slog sadrži kratak glas, onda je akcenat na prvom slogu:

money /'mʌni/	product /'prɒdʌkt/
---------------	--------------------

Ako glas u drugom slogu nije kratak, onda će akcenat biti na drugom slogu:

estate /i'steit/	balloon /bə'lu:n/
------------------	-------------------

Međutim, postoje i izuzeci, kada se naglasak nalazi na prvom slogu, iako je drugi slog jak:

honest /'ɒnist/	perfect /'pɜ:fekt/
-----------------	--------------------

Riječi kao što su priloz i predlozi imaju akcenatski sistem kao glagoli i pridjevi.

B. Trosložne riječi imaju složeniju strukturu akcenta.

Kod glagola, ako je poslednji slog jak, on će biti naglašen, kao što se može vidjeti iz sljedećih primjera:

understand /,ʌndə'stænd/

entertain /entə'tein/

Ako je posljednji slog slab, on će biti nenaglašen i u tom slučaju akcent prelazi na prethodni, odnosno drugi slog u riječi:

encounter /in'kauntə/

Ukoliko su i drugi i treći slog slabi, onda je akcent na prvom slogu:

terrify /'terifai/

Kod imenica postoji isto pravilo. Naime, ukoliko je poslednji slog slab i završava se na diftong /əu/, onda će on biti nenaglašen; ukoliko se ispred njega nalazi jaki slog, onda će taj slog biti naglašen. Pogledajmo primjere:

potato /pə'teitəu/

disaster /di'zɑ:stə/

U slučajevima kada su i drugi i treći slog u imenicama nenaglašeni, akcent će biti na prvom slogu, kao u sljedećim primjerima:

quantity /'kwɒntəti/

cinema /'sinəmə/

U prostim trosložnim riječima može doći do situacije da je akcent na prvom slogu, iako je treći slog jak:

intellect /'intəlekt/

10.3. Akcenat u složenim riječima

Pod složenim riječima podrazumijevamo dvije grupe riječi:

A. riječi koje nastaju kada se na *osnovu (stem)* doda *afiks (affix)*; i

B. *složenice (compound words)* koje se grade od dvije ili više riječi od kojih svaka ima svoje samostalno značenje (npr. *bus stop, armchair* itd.)

10.3.1. Akcenat i afiksi

Kad su u pitanju *afiksi*, oni se dijele u dvije grupe:

a. prefiksi, koji stoje ispred osnove (npr. prefiks *-re* + osnova *start* = *restart*)

b. sufiksi, koji stoje iza osnove (npr. osnova *bad* + sufiks *-ly* = *badly*)

Kod afiksa postoje tri mogućnosti:

1. na afiksu se nalazi primarni akcenat:

semi + vowel = semivowel /'semivauəl/

person + ality = personality /pəsən'æləti/

2. riječ se naglašava kao da nema afiksa

un + pleasant /'plezənt/ = unpleasant /ʌn'plezənt/

market /'ma:kit/ + ing = marketing /'ma:kitiŋ/

3. akcenat ostaje na osnovi, ne na afiksu, ali se zbog prisustva afiksa akcenat prebacuje na drugi slog

magnet /'mægnət/ + ic = magnetic /mæg'netik/

A. Sufiksi

Postoji veliki broj sufiksa, tako da ćemo se ovdje zadržati na onim koji su produktivni, tj onim koji se kombinuju sa većim brojem osnova. Njih možemo podijeliti u tri grupe:

1. *Sufiksi koji su nosioci primarnog akcenta* - U ovom slučaju primarni akcent se nalazi na prvom slogu sufiksa. Ako osnova sadrži više od jednog sloga, onda će sekundarni akcent biti na jednom od slogova osnove, ali ne i na posljednjem slogu. Na primjer, u riječi *Japan* /dʒə'pæn/ primarni akcent je na drugom slogu, ali ako se ovoj riječi doda sufiks *-ese*, koji je nosilac akcenta, onda se primarni akcent prenosi na sufiks, a sekundarni akcent se prebacuje na prvi slog - *Japanese* /,dʒæpə'ni:z/. Pogledajmo jos nekoliko primjera:

- - ee: refugee /,refju'dʒi:/
- - eer: mountaineer /,maunti'niə/
- - ese: Portuguese /,pɔ:ʃə'gi:z/
- - ette: cigarette /,sigə'ret/
- - esque: picturesque /,piktʃə'resk/

2. *Sufiksi koji ne utiču na mjesto akcenta*

- - able: comfort /'kʌmfət/; comfortable /'kʌmfətəbl/
- - age: anchor /'æŋkə/; anchorage /'æŋkərɪdʒ/
- - al: refuse /ri'fju:z/; refusal /ri'fju:z/
- - en: wide /waid/; widen /waidŋ/
- - ful: wonder /'wʌndə/; wonderful /'wʌndəfl/
- - ing: amaze /ə'meɪz/; amazing /ə'meɪzɪŋ/

- - ish: devil /'devl/; devilish /'devliʃ/
- - like: bird /bɜːd/; birdlike /'bɜːdlaɪk/
- - less: power /paʊə/; powerless /'paʊələs/
- - ly: hurried /'hʌrɪd/; hurriedly /'hʌrɪdli/
- - ment: punish /'pʌnɪʃ/; punishment /'pʌnɪʃmənt/
- - ness: yellow /'jeləʊ/; yellowness /'jeləʊnəs/
- - ous: poison /'pɔɪzn/; poisonous /'pɔɪznəs/
- - fy: glory /'glɔːri/; glorify /'glɔːrɪfaɪ/
- - wise: other /'ʌðə/; otherwise /'ʌðəwaɪz/
- - y: fun /fʌn/; funny /'fʌni/

3. Sufiksi koji utiču na akcentat u osnovi riječi

- - eous: advantage /əd'vɑːntɪdʒ/; advantageous /,ædvən'teɪdʒəs/
- - graphy: photo /'fəʊtəʊ/; photography /fə'tɒgrəfi/
- - ial: proverb /'prɒvəːb/; proverbial /prə'vəːbiəl/
- - ic: climate /'klaɪmət/; climatic /klaɪ'mætɪk/
- - ion: perfect /'pɜːfɪkt/; perfection /pə'fekʃn/
- - ious: injure /'ɪndʒə/; injurious /ɪn'dʒɜːriəs/
- - ty: tranquil /'træŋkwɪl/; tranquility /træŋ'kwɪləti/
- - ive: reflex /'riːfleks/; reflexive /ri'fleksɪv/

B. Prefiksi

Uticaj prefiksa na akcentat ne omogućava nam da otkrijemo određene pravilnosti kao kod sufiksa. Ne postoji prefiks koji se sastoji od jednog ili dva sloga koji je uvijek nosilac primarnog akcenta. U suštini, može se reći da je akcentat u riječima sa prefiksima isti kao i akcentat u tim riječima bez prefiksa.

10.3.2. Akcenat u složenicama

Kao što smo vidjeli, složenice se sastoje od dvije riječi koje mogu da stoje i samostalno. Kad je u pitanju pisanje složenica, one se mogu pisati kao jedna riječ (*armchair*), sa crticom (*fruit-cake*) ili kao dvije riječi (*desk lamp*). Međutim, i sami rječnici ne daju uvijek ista rješenja vezano za pisanje složenica.

Što se tiče akcenta, primarni akcenat može se naći i u prvom i u drugom članu složenice, a u kojem konstituentu složenice će se naći akcenat nije regulisano jasnim pravilima. Ipak, najčešće se srijeće tip složenice kod koje je primarni akcenat u prvom elementu:

typewriter /'taɪpraɪtə/ suitcase /'su:tkeɪs/

Međutim, kod složenica čiji je prvi element pridjev, a drugi element se završava sufiksom *-ed*, akcenat je na drugom konstituentu:

bad-'tempered heavy-'handed

Isto je i kod složenica čiji je prvi element broj:

three-'wheeler second-'class

Isto pravilo nalazimo i u složenicama koje funkcionišu kao prilozima:

head-'first down'stream

Ovo pravilo se primjenjuje i u složenicama kod kojih je prvi element priloga, a drugi glagol, pa funkcionišu kao glagoli:

down-'grade ill-'treat

10.4. Akcenatske varijacije

Položaj akcenta može da varira iz raznih razloga, kao, na primjer, rezultat stavljanja akcenta u drugim riječima koje se pojavljuju pored neke riječi, a često i kao rezultat činjenice da se ni sami govornici ne slažu uvijek oko pravilnog akcenta u nekim riječima.

Kao primjer za prvi slučaj možemo navesti već gore pominjani primjer *bad-'tempered*. Kod ove složenice akcentat će se promijeniti ako dodamo imenicu *teacher* iza ove složenice: *'bad-tempered 'teacher*.

Kad je u pitanju različiti izgovor iste riječi od strane raznih govornika, možemo pomenuti sljedeći primjer: *controversy* se može izgovoriti kao */'kɒntrəvə:si/* ili */kən'trəvə:si/*.

10.5. Akcenat i vrsta riječi

Postoje dvosložne riječi koje su identične u pisanju, ali se izgovaraju sa drugačijim akcentom u zavisnosti od toga kojoj vrsti riječi pripadaju. Pogledajmo neke primjere:

absent	<i>/'æbsənt/ (Adj)</i>	<i>/æb'sent/ (V)</i>
abstract	<i>/'æbstrækt/ (Adj)</i>	<i>/æb'strækt/ (V)</i>
accent	<i>/'æksənt/ (N)</i>	<i>/æk'sent/ (V)</i>
ally	<i>/'ælai/ (N)</i>	<i>/æ'lai/ (V)</i>
attribute	<i>/'ætribju:t/ (N)</i>	<i>/ə'tribju:t/ (V)</i>
compound	<i>/'kɒmpaund/ (N)</i>	<i>/kəm'paund/ (V)</i>
compress	<i>/'kɒmpres/ (N)</i>	<i>/kəm'pres/ (V)</i>
conduct	<i>/'kɒndʌkt/ (N)</i>	<i>/kən'dʌkt/ (V)</i>
confine	<i>/'kɒnfain/ (N)</i>	<i>/'kən'fain/ (V)</i>
conflict	<i>/'kɒnflikt/ (N)</i>	<i>/kən'flikt/ (V)</i>
contest	<i>/'kɒntest/ (N)</i>	<i>/kən'test/ (V)</i>

contract	<i>/'kɒntrækt/ (N)</i>	<i>/kən'trækt/ (V)</i>
contrast	<i>/'kɒntrɑːst/ (N)</i>	<i>/kən'trɑːst/ (V)</i>
convert	<i>/'kɒnvə:t/ (N)</i>	<i>/kən'və:t/ (V)</i>
convict	<i>/'kɒnvikt/ (N)</i>	<i>/kən'vikt/ (V)</i>
decrease	<i>/'dɪkri:s/ (N)</i>	<i>/di'kri:z/ (V)</i>
desert	<i>/'dezət/ (N)</i>	<i>/di'zə:t/ (V)</i>
dictate	<i>/'dɪkteɪt/ (N)</i>	<i>/dɪk'teɪt/ /V/</i>
digest	<i>/'daɪdʒest/ (N)</i>	<i>/daɪ'dʒest/ (V)</i>
discourse	<i>/'dɪskɔːs/ (N)</i>	<i>/dɪs'kɔːs/ (V)</i>
escort	<i>/'eskɔːt/ (N)</i>	<i>/ɪs'kɔːt/ (V)</i>
export	<i>/'eksɜːt/ (N)</i>	<i>/eks'pɜːt/ (V)</i>
extract	<i>/'ekstrækt/ (N)</i>	<i>/eks'trækt/ (V)</i>
frequent	<i>/'friːkwənt/ (Adj)</i>	<i>/fri'kwent/ (V)</i>
import	<i>/'ɪmpɔːt/ (N)</i>	<i>/ɪm'pɔːt/ (V)</i>
insult	<i>/'ɪnsʌlt/ (N)</i>	<i>/ɪn'sʌlt/ (V)</i>
object	<i>/'ɒbdʒɪkt/ (N)</i>	<i>/əb'dʒekt/ (V)</i>
perfect	<i>/'pɜːfɪkt/ (Adj)</i>	<i>/pə'fekt/ (V)</i>
permit	<i>/'pɜːmɪt/ (N)</i>	<i>/pə'mɪt/ (V)</i>
present	<i>/'prezənt/ (Adj/N)</i>	<i>/pri'zent/ (V)</i>
produce	<i>/'prɒdjuːs/ (N)</i>	<i>/prə'djuːs/ (V)</i>
progress	<i>/'prɒʊgres/ (N)</i>	<i>/prəu'gres/ (V)</i>
protest	<i>/'prəʊtest/ (N)</i>	<i>/prə'test/ (V)</i>
rebel	<i>/'reɪbəl/ (N)</i>	<i>/ri'bel/ (V)</i>
record	<i>/'rekɔːd/ (N)</i>	<i>/ri'kɔːd/ (V)</i>
subject	<i>/'sʌbdʒɪkt/ (N)</i>	<i>/səb'dʒekt/ (V)</i>
suspect	<i>/'sʌspekt/ (N)</i>	<i>/sə'spekt/ (V)</i>
torment	<i>/'tɔːment/ (N)</i>	<i>/tɔː'ment/ (V)</i>
transport	<i>/'trænsɜːt/ (N)</i>	<i>/træn'spɜːt/ (V)</i>

11. FONEMSKJE VARIJACIJE

Kad su u pitanju varijacije, razlikujemo alofonske i fonemske varijacije. Ranije smo vidjeli kako funkcionišu alofonske varijacije, odnosno kako jedna ista fonema može imati više alofona. U suštini, kod alofonskih varijacija, promjene se dešavaju unutar same foneme.

Kod fonemskih varijacija dolazi do promjene same foneme pod uticajem susjednih glasova. Ovakve promjene zavise od samog govornika, ali kada se radi o brzom, tečnom i manje formalnog govoru, vrlo često dolazi do fonemskih promjena i bez volje ili namjernog uticaja govornika.

Možemo govoriti o pet vrsta fonemskih varijacija:

11.1. Asimilacija

Asimilacija (assimilation) je varijacija koja nastaje kada jedna fonema A bude zamijenjena drugom fonemom B pod uticajem treće foneme C. Pri tome, B i C su sličnije nego A i C.

/A/ > /B/ /C

Ove promjene se dešavaju kod načina artikulacije, mjesta artikulacije ili jačine artikulacije.

Na primjer, umjesto da se fraza *good morning* izgovori kao /,gud 'mɔ:nɪŋ/, ona se izgovara kao /,gub'mɔ:nɪŋ/. Naime, alveolarno /d/ prelazi u usmeno /b/ pod uticajem sljedeće foneme /m/. Slično je i kod sledećih primjera:

/t/ > /p/	that boy	/'ðæt 'bɔi/ > /'ðæp 'bɔi/
/t/ > /k/	that cup	/'ðæt 'kʌp/ > /'ðæk 'kʌp/
/d/ > /g/	a bad girl	/ə 'bæd 'gɜ:l/ > /ə 'bæg 'gɜ:l/
/ð/ > /θ/	with thanks	/'wið 'θæŋks/ > /'wiθ 'θæŋks/
/s/ > /ʃ/	horse shoe	/'hɔ:s 'ʃu:/ > /'hɔ:f 'ʃu:/
/n/ > /m/	ten months	/'ten 'mʌnθs/ > /'tem 'mʌnθs/
/n/ > /ŋ/	ten cakes	/'ten 'keɪks/ > /'teŋ 'keɪks/
/nt/ > /ŋk/	they won't care	/ðei wəʊnt 'keə/ > /ðei wəʊŋk 'keə/

11.2. Spajanje

Spajanje (coalescence) je varijacija kod koje kombinacija od dvije foneme, A i B, prelazi u novu fonemu D pod uticajem nekih okolnosti C.

/A+B/ > /D/ /C

Na primjer, dentalni glasovi /t, d/ ili alveolarni /s, z/, praćeni fonemom /j/ u nenaglašenom slogu, mogu preći u /tʃ/, /dʒ/, /ʃ/ i /ʒ/. Pogledajmo nekoliko primjera:

what you want	/'wɒt ju 'wɒnt/ > /'wɒtʃu 'wɒnt/
shut your eyes	/ʃʌt jər 'aɪz/ > /ʃʌtʃ ər 'aɪz/
did you	/'dɪd ju:/ > /'dɪdʒu/
in case you	/ɪn 'keɪs ju/ > /ɪn 'keɪʃu/
as yet	/əz 'jet/ > /əzɛt/

11.3. Elizija

Elizija (*elision*) je varijacija kod koje se jedna fonema potpuno izostavlja

/A/ > /Ø/ /C

Na primjer, u riječi *temporary* /'tempərəri/ može doći do izostavljanja foneme /ə/, pa se ova riječ može izgovoriti kao /'tempəri/.

Pogledajmo neke primjere u kojima dolazi do izostavljanja vokala:

history	/'histəri/ > /'histri/
bachelor	/'bætfələ/ > /'bætf]ə/
family	/'fæmili/ > /'fæmli/
university	/ju:ni'və:siti/ > /ju:ni'və:sti/
probably	/'prəbəbli/ > /'prəb(b)li/
police	/pə'li:s/ > /pli:s/
parade	/pə'reid/ > /preid/

Kod određenih riječi dolazi do izostavljanja konsonanata:

exactly	/ig'zæktli/ > /ig'zækli/
handsome	/'hændsəm/ > /'hænsəm/
all right	/ɔ:l'rait/ > /ɔ:'rait/
always	/'ɔ:lweiz/ > /'ɔ:weiz/ ili /'ɔ:wiz/

Elizija se javlja i u frazama:

matter of fact	/'mætər əv fækt/ > /'mætrəfækt/
next day	/'nekst 'dei/ > /'neks 'dei/
last chance	/'la:st 'tʃa:ns/ > /'la:s 'tʃa:ns/

11.4. Povezivanje

Povezivanje (linking) se vezuje za glas /r/. Naime, kod riječi koje u pisanju sadrže slovo *r* ispred koga se nalaze glasovi /a:/, /ɔ:/, /ə:/ i /ə/, u britanskom izgovoru /r/ se ne izgovara, za razliku od američkog izgovora. Međutim, ako naredna riječ počinje samoglasnikom, onda se /r/ izgovara. U suštini, /r/ povezuje dvije riječi, pa se zbog toga naziva *linking r*, kao u sljedećem primjeru:

later in time /'leitər in 'taim/

Later se u britanskom izgovoru čuje kao /'leitə/, ali, s obzirom da naredna riječ počinje samoglasnikom, /r/ se izgovara, povezujući na taj način dvije riječi.

Od ovog pravila odstupa se ukoliko se u prvoj riječi nalazi još jedno *r*, kao, na primjer, u *rare and beautiful* /reə ən 'bju:tiful/.

Neki govornici izgovaraju, odnosno dodaju /r/ čak i kada u riječi ne postoji slovo *r* na kraju. Na primjer, *media event* se nekada može čuti kao /'mi:diər i'vent/. Ovakvo /r/ naziva se *intrusive r*.

11.5. Gradacija

Gradacija (gradation) se odnosi na pojavu slabih oblika (*weak forms*) gramatičkih riječi kao što su pomoćni glagoli, veznici, predlozi, zamjenice i članovi. Ove riječi imaju više gramatičko nego leksičko značenje, što ne znači da su potpuno lišene leksičkog značenja. U određenim kontekstima one se javljaju u slabom obliku, ali u nekom kontekstu mogu se i u jakom obliku. Na primjer, neodređeni član *an* /ən/ se čuje kao /ən/, dok se veznik *and* /ænd/ često u vezanom govoru može čuti kao /ənd, ən, nd, n/.

Jaki oblici

Pogledajmo situacije u kojima se gramatičke riječi javljaju u jakom obliku.

- a. Gramatičke riječi imaju obično slabi oblik kada se nađu u sredini rečenice. U sljedećoj rečenici riječ *of* ima slabi oblik /əv/:

I'm fond of chips
/aim 'fɒnd əv 'tʃɪps/

Međutim, u rečenici koja slijedi ona se javlja u jakom obliku /ɔv/ i to na kraju rečenice:

Chips are what I'm fond of
/'tʃɪps ə 'wɒt aim 'fɒnd ɔv/

Treba imati na umu da se najveći broj ovih riječi ipak ne nalazi ili se rijetko nalazi na kraju rečenice.

- b. Jaki oblik se javlja kada dolazi do kontrastiranja dvije gramatičke riječi:

The letter's from him, not to him
/ðə 'letəz 'frɒm im nɒt 'tu: im/

Ova situacija se sreće i u takozvanoj koordinisanoj upotrebi predloga:

I travel to and from London a lot
/ai 'trævɪ 'tu: ən 'frɒm 'lʌndən ə 'lɒt/

c. Kada želimo nešto da naglasimo, onda se koristi jaki oblik:

You must give me more money
/ju 'mʌst 'gɪv mi 'mɔ: 'mʌni/

d. Jaki oblik se može javiti i prilikom citiranja:

You shouldn't put 'and' at the end of a sentence
/'ju 'ʃʊdn̩t put 'ænd ət ði 'end əv ə 'sentəs/

Slabi oblici

Sada ćemo pogledati detaljnije situacije u kojima se sreću slabi oblici. Uglavnom se radi o članovima, zamjenicama, veznicima, predlozima i pomoćnim glagolima.

a	/ə/	buy a CD	/baɪ ə si: di:/	
an	/n/	eat an apple	/i:t ən æpl/	
the	/ðə/ /ði/	tell the truth at the end	/tel ðə tru:θ/ /æt ði end/	(ispred suglasnika) (ispred samoglasnika)
and	/ən/	you and me	/ju: ən mi:/	

Kao **n** se javlja iza /t, d, s, z, ʃ/

	/n/	fish and chips	/fɪʃ n ʃɪps/	
but	/bət/	It's good but expensive.	/ɪts gud bət ɪk'spensɪv/	

that ima slabi oblik samo u relativnim rečenicama

/ðət/ the man that I told you about /ðə mæn ðət aɪ təʊld ju: ə'baut/

than /ðən/ better than me /'betə ðən mi:/

Pogledajmo sada zamjenice i njihove slabe oblike.

your /jə/ Tell your father. /tel jə fa:ðə/ (ispred suglasnika)

/jət/ Where's your aunt? /weəz jər a:nt/ (ispred samoglasnika)

his ima slabi oblik ispred imenica, ali ga nema na početku rečenice

/iz/ Tell me his name. /tel mi: iz neim/

her može da se nađe kao prisvojni pridjev ispred imenice, na kraju rečenice ili kao objekatska zamjenica. Na početku rečenice se javlja kao /hə/

/ə/ That's her skirt. /ðæts ə skə:t/ (pridjevski)

/ə/ I've seen her. /aiv si:n ə/ (na kraju rečenice)

/ə/ Bring her here. /briŋ ə hiə/ (zamjenica, ispred suglasnika)

/ər/ Bring her in. /briŋ ər in/ (zamjenica, ispred samoglasnika)

us /əs/ You can tell us the truth. /ju kən tel əs ðə tru:θ/

them /ðəm/ I told them about you. /ai təuld ðəm ə'baut ju/

Subjekatske lične zamjenice *he*, *she*, *we* i *you* imaju slabe oblike /i, ʃi, wi, ju/, umjesto jakih /hi:, ʃi:, wi:, ju:/. Razlike u upotrebi među njima su male kad se nađu u različitim pozicijama u rečenici, osim kad je u pitanju *he*.

he obično ima slabi oblik /i/, osim na početku rečenice kada se izgovara /hi/

/i/ What did he do? /wət did i du:/

/hi/ He wasn't there, was he? /hi 'wɔznɪt ðeə wɔz i/

she	/ʃi/	What did she say?	/wɒt did ʃi sei/
		Where is she?	/weər iz ʃi/
we	/wi/	What shall we do?	/wɒt ʃæl wi du:/
		We did it, didn't we?	/wi did it 'didnt wi/
you	/ju/	What did you say?	/wɒt did ju sei/
		You like it, do you?	/ju laik it du: ju/

U sljedećim primjerima vidjećemo da određene riječi, naročito predlozi, ali i *to* (u infinitivu), *as*, *some* i *there*, u sredini rečenice imaju slabi oblik, ali se na kraju rečenice javljaju u jakom obliku.

at	/ət/	She's at school.	/ʃiz ət sku:l/
	/æt/	What are you looking at?	/wɒt a: ju 'lukiŋ æt/
for	/fə/	That's for them .	/ðæts fə ðem/ (ispred suglasnika)
	/fər/	That's for us.	/ðæts fər ʌs/ (ispred samoglasnika)
	/fɔ:/	How long are you here for?	/hau lɒŋ a: ju hiə fɔ:/ (na kraju rečenice)
from	/frəm/	He's from London.	/hiz frəm 'lʌndən/
	/frɒm/	Where are you from?	/weər a: ju frɒm/
of	/əv/	all of you	/ɔ:l əv ju/
	/ɒv/	the lady you've heard of	/ðə 'leidi juv hæ:d əv/
to	/tə/	a lot of things to do	/ə lɒt əv θiŋz tə du:/ (ispred suglasnika)
	/tu/	many questions to ask	/mæni 'kwɛʃtʃənz tu a:sk/ (ispred samoglasnika)

/tu/ Where are you going to? /weər a: ju ɡəʊɪŋ tu/
(na kraju riječi)

as /əz/ as much as you can /əz mʌʃ əz ju kæn/

/æz/ What were they dressed as? /wət wə ðei drest æz/

some se koristi na dva različita načina. Kada se nalazi ispred brojive imenice, u značenju *neki*, ili na kraju rečenice, ima jaki oblik:

/sʌm/ I saw some man there. /aɪ sɔ: sʌm mæn ðeə/

I know some. /aɪ nəʊ sʌm/

Kad se nađe ispred nebrojivih imenica, u značenju “neka neodređena količina” ili brojivih imenica, u značenju “neki neodređeni broj”, on ima slabi oblik:

/səm/ Give me some cheese. /ɡɪv mi səm tʃi:z/

there kao pokazna zamjenica uvijek ima jaki oblik /ðeə/ ispred suglasnika i /ðeər/ ispred samoglasnika:

/ðeə/ Pull over there. /pʊl əʊvə ðeə/

/ðeər/ There it is. /ðeər ɪt ɪz/

U sljedećim slučajevima nalazimo ga kao /ðə/ ispred suglasnika, odnosno /ðər/ ispred samoglasnika.

/ðə/ There must be a shortcut. /ðə mʌst bi ə ʃɔ:tkʌt/

/ðər/ There are many books. /ðər a: mæni buks/

Narednu grupu čine pomoćni glagoli. Činjenica da se oni javljaju ispred glavnog glagola doprinosi da oni u toj poziciji imaju slabi oblik.

am	/əm/	I am right.	/ai əm rait/
are	/ər/ /ə/	You are a nice person. There are some people.	/ju ər ə nais 'pə:sən/ /ðeər ə səm 'pi:pl/
was	/wəz/	She was at home.	/ʃi wəz ət həum/
were	/wə/	Where were you yesterday?	/weə wə ju 'jestədei/
do	/də/	What do they want?	/wɒt də ðei wɒnt/
does	/dəz/	How does she know?	/hau dəz ʃi nəu/
have	/əv/	What have you done?	/wɒt əv ju dʌn/
has	/əz/	Who has done this?	/hu əz dʌn ðis/
had	/əd/	They had disappeared.	/ðei əd disə'piəd/
can	/kən/ /kŋ/	She can do it. He can do it.	/ʃi kən du it/ /hi kŋ du it/ ŋ
could	/kəd/	You could say that.	/ju kəd sei ðæt/
shall	/ʃəl/ /ʃl/	Where shall I wait? We shall wait.	/weə ʃəl ai weit/ /wi ʃl weit/
should	/ʃəd/ /ʃd/	I should go. You should come.	/ai ʃəd gəu/ /ju ʃd kʌm/
would	/wəd/	She would do it.	/ʃi wəd du it/

must se može javiti u značenju koje se odnosi na izvođenje nekog zaključka i tada on ima jaki oblik (npr. “They must have gone home”); ako ima značenje kojim se izražava ‘obaveza’, *must* najčešće ima slabi oblik, kao u sljedećim primjerima:

/mɛst/ He must eat more. /hi mɛst i:t mɔ:/
/mɛs/ You must try harder. /ju mɛs traɪ 'hɑ:də/

Na kraju treba istaći da navedeni glagoli kad su praćeni sa *not* i na kraju rečenice nikad nemaju slabi oblik, već se uvijek javljaju u jakom obliku /æm, a:, wɔz, wə:, du:, dʌz, hæv, hæz, hæd, kæn, kud, ʃæl, ʃud, wud, mʌst/.

12. RITAM

Ritam predstavlja pravilno ponavljanje neke šeme ili oblika u vremenu. U nekim drugim oblastima komunikacije govorimo o ritmu kao ponavljanju u prostoru, poput slikarstva.

Ritam je važna odlika govora i zahvaljujući njemu glasovi se ređaju na organizovan način. S druge strane, ritam je snažan faktor glasovnih promjena (alofonskih ili fonemskih), pa iz ovih razloga predstavlja jedno od bitnih suprasegmentalnih obilježja.

Ritam je vezan sa akcentom. Kao što smo već vidjeli, nosilac akcenta je slog, koji može biti akcentovan (naglašen) i neakcentovan (nenaglašen). Kad govorimo o ritmu rukovodimo se prvenstveno naglašenim slogovima. Naglašeni slog obrazuje jednu *grupu (stress group)*, a oko nje se grupišu nenaglašeni slogovi. Svi oni zajedno čine jednu *ritamsku jedinicu (rhythmical unit)* u okviru koje dolazi do pravilnog ponavljanja naglašenih i nenaglašenih slogova.

Ponavljjanje se odvija u skladu sa odgovarajućim pravilima. Tako postoje sljedeće mogućnosti:

1. *pravilo jednakovremenosti (isochrony)* podrazumijeva jednake vremenske intervale između akcentovanih slogova. Ovdje se radi o pravilnom ponavljanju kod

koga akcentovani slogovi teže da budu ponovljeni u približno jednakim intervalima, odnosno vremenskim razmacima;

2. *pravilo kompresije (compression)* odnosi se na neakcentovane slogove. Oni teže da budu sabijeni ili skraćenog trajanja tako da ispune interval između dva akcentovana sloga. Bez obzira na broj neakcentovanih slogova, razmak između akcentovanih slogova približno je jednak. Što je više neakcentovanih slogova oni će se više sabijati.

Šema koja se ponavlja može da bude sastavljena od jednog do pet slogova. Po pravilu, najmanje jedan od tih slogova mora da bude akcentovan, a nekad je više tih slogova naglašeno. Takođe, ako je broj slogova veći od četiri, postoji trend da se ta ritamska šema podijeli, odnosno prelomi na dvije manje šeme. Na primjer, ukoliko postoji pet slogova, moguće je da dobijemo dvije šeme, jednu od dva, a jednu od tri sloga (2+3 ili 3+2).

Potrebno je neglasiti i da jedna riječ može da formira jednu ritamsku jedinicu. Na primjer, riječ *now* /*nau*/ ima jedan slog. Kad se ova riječ izgovori izdvojeno, ona ima jak naglasak i čini jednu ritamsku jedinicu.

Pogledajmo sada kakvi su obrasci u šemama od dva, tri i četiri sloga.

A. Dvosložni ritmovi

Riječ *today* ima dva sloga, od kojih je prvi nenaglašen, a drugi naglašen. Ova dva sloga čine jednu ritamsku jedinicu:

today /tə' dei/

Kod ovog primjera jasno je da je drugi slog naglašen jer je nosilac sloga dugi vokal, dok je prvi nenaglašen jer sadrži glas /ə/ koji je nosilac neakcentovanog sloga.

Međutim, jedna ritamska jedinica može da se sastoji i od nekoliko riječi. U sljedećim primjerima oba sloga su akcentovana:

'John 'can.

'Not 'now.

'How 'long?

'Hyde 'Park

Ipak, češći su slučajevi gdje je jedan slog akcentovan a drugi neakcentovan, s tim što od fonemskih karakteristika sloga zavisi koji će od njih biti naglašen, a koji ne. Pogledajmo primjere koji ilustruju kako to izgleda na nivou jedne riječi, ali i na nivou izraza koji se sastoje od dvije riječi:

ma 'chine

a 'rrive

'over

'table

'husband

I 'know.

He 'can.

It's 'not.

Kada se takva šema ponavlja, dobije se govor koji je ritamski:

| I 'know | he 'can. |

| We 'went | a 'lone. |

| He 'says | he 'wants | to 'come. |

| She 'came | in 'time | for 'tea. |

| 'That's the | 'way to | 'do it. |

| 'All the | 'women | 'wore the | 'summer | 'dresses. |

U navedenim primjerima dobili smo šeme koje se sastoje od dvije do pet grupa, od kojih svaka ima po dva sloga, a koje smo odvojili uspravnim linijom (*bais*).

B. Trosložni ritmovi

Riječ *yesterday* se sastoji od tri sloga: pri čemu je treći slog naglašen, dok su druga dva nenaglašena. Sva tri ti sloga čine jednu ritamsku jedinicu:

yesterday /jestə 'dei/

Na nivou iskaza, postoji nekoliko kombinacija kad je u pitanju raspored akcentovanih i neakcentovanih slogova.

a. sva tri sloga su akcentovana:

'Not 'just 'now.

'Can 'John 'come?

'That 'large 'house.

b. prva dva sloga su neakcentovana, a treći je akcentovan:

| It was 'all | we could 'find. |

| There was 'one | of the 'books | on the 'top | of the 'desk. |

c. pri slog je akcentovan, a druga dva su neakcentovana:

'quantity

'Everyone | 'thought it was | 'terrible

d. prvi i treći slog su neakcentovani, a drugi je akcentovan:

im'portant

| The 'children | are 'leaving | to 'morrow. |

e. prvi i treći slog su akcentovani, a drugi je neakcentovan:

'after 'noon

'maga 'zine

| ... 'when at 'last | 'John had 'found | 'Mary's hat |

C. Četvorosložni ritmovi

Kombinacije akcentovanih i neakcentovanih slogova u ritamskim jedinicama možemo vidjeti i na primjeru četvorosložnih ritmova. U tim jedinicama, uvijek je jedan od slogova naglašen, a tri su nenaglašena. Moguće su sljedeće kombinacije:

a. prvi slog je akcentovan, a preostala tri su neakcentovana:

'melancholy

'comparable

| 'Many of us | 'sided with him. |

b. drugi slog je akcentovan, a preostala tri su neakcentovana:

ri 'diculous

re 'markable

| I 'want you to | be 'satisfied. |

c. treći slog je akcentovan, a preostala tri su neakcentovana:

If was 'awful.

| They are 'coming | in the 'morning. |

d. četvrti slog je akcentovan, a preostala tri su neakcentovana:

| There was a 'book | on the ma 'chine. |

U prethodnim primjerima vidjeli smo da svaka naglašena grupa predstavlja jednu ritamsku jedinicu, a sve te jedinice u okviru rečenice čine njen ritam. Rečenični ritam je bitan zato što unosi živost u izgovor, ali i doprinosi da se značenje djelova rečenice i cijele rečenice pravilno shvati. S druge strane, loš rečenični ritam može da doprinese pogrešnom shvatanju rečenice.

Treba napomenuti i to da se ritamske jedinice samo vještački odvajaju prilikom vježbanja, a da se one u govoru slivaju u jednu cjelinu. Za svaku ritamsku jedinicu neophodna je ista dužina vremena. Iz tog razloga, kraće jedinice se izgovaraju sporije, a duže, tj. one koje imaju više neakcentovanih slogova, izgovaraju se brže. Takođe, ukoliko se dva neakcentovana sloga nađu iza akcentovanog sloga, neakcentovani slogovi su iste dužine. Međutim, ako neakcentovani slog pripada sljedećem neakcentovanom slogu, onda se on izgovara brzo, a akcentovani slog se produžava da bi ta ritamska jedinica imala dovoljnu dužinu.

13. INTONACIJA

Intonacija je promjena u visini tona vezana za određeni iskaz. Pored akcenta i ritma, ovo je još jedno suprasegmentalno obilježje jezika.

Intonacija postoji u svakom jeziku, ali svaki jezik ima svoju specifičnu intonaciju. Intonacija je bitna u jeziku, s obzirom na to da promjena intonacije može dovesti do promjene značenja.

Promjene ovog tipa u jeziku dešavaju se po određenom sistemu. Na primjer, u jugoistočnoj Aziji, srednjoj Africi i među starosjediocima Američkog kontinenta postoje jezici kod kojih se dvije riječi razlikuju tako što se izgovaraju različitim tonom. To su takozvani tonski jezici.

Kod drugih jezika, pored visine tona, koristi se i dužina sloga. Takav je, na primjer, naš jezik. Akcenat u našem jeziku (dugosilazni, dugouzlazni, kratkosilazni i kratkouzlazni) može da dovede do promjene značenja kod riječi koje se isto pišu. Na primjer: kòsa i kôsa.

Promjene u visini tona vezane su i za jedinice veće od riječi i one su prisutne u većini jezika. U takvim situacijama, intonacija je često u funkciji izražavanja govornikovog stava u datoj govornoj situaciji.

Gledajući stvari iz ovog ugla, postavlja se pitanje koji je segment govora nosilac jedinice intonacije. U suštini, to je takozvana *smisaona grupa* (*sense group*).

To ne mora da bude cijela rečenica, već grupa riječi ili neka pojedinačna riječ. U okviru takvih cjelina dolazi do promjene u visini tona. Ovakve smisaone cjeline odvajaju se uspravnom linijom (*bais*).

Evo nekoliko primjera:

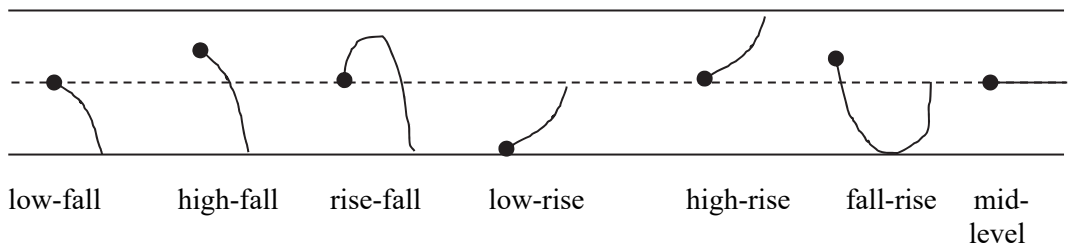
Good morning. | How are you?

The last time I saw you, | you were just going to take your exam.

13.1. Promjena visine tona

Možemo govoriti o *visokom* (*high*) ili *niskom* (*low*) nivou tona. Gornja i donja linija u ilustraciji koja slijedi predstavljaju samo relativnu visinu tona (bas i sopran). Pri tome treba znati da u svakom glasu postoji različita gornja i donja granica.

Kod promjene visine tona u engleskom jeziku postoji sedam mogućnosti:

Ovih sedam mogućnosti, kao što i ilustracija pokazuje, označavaju sljedeće visine tona:

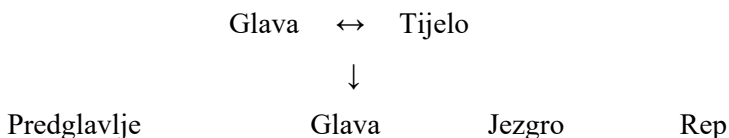
1. *Niskosilazni* (*low-fall*): ton koji je prešao sa sredine na donju granicu;
2. *Viskosilazni* (*high-fall*): ton koji je prešao sa nivoa iznad sredine i spustio se na donju granicu;

3. *Uzlazno-silazni (Rise-fall)*: ton koji kreće od sredine i penje se ka gornjoj granici i zatim spušta na donju granicu;
4. *Niskouzlazni (low-rise)*: ton koji počinje od donje granice i penje se ka sredini;
5. *Viskouzlazni (high-rise)*: ton koji se penje od sredine i kreće se prema gornjoj granici
6. *Silazno-uzlazni (fall-rise)*: ton koji počinje iznad sredine, spušta se do donje granice, a zatim ponovo penje do sredine;
7. *Srednji (mid-level)*: ton koji se nalazi na sredini i ne mijenja se.

Nosilac nekog od ovih tonova je, kao i kod akcenta, slog.

Govorni tok može se podijeliti i na elemente intonacije, o čemu je govorio lingvista Harold Palmer. Naime, svaki iskaz izgovoren je određenom melodijom, koja može da se odnosi na cijelu rečenicu, ali i na neki njen dio.

Palmer je taj niz slogova ili riječi koje su određene nekom melodijom zamislio kao životinju. Pojedini intonacioni elementi toga niza su: *glava, tijelo* i *rep (head, body, tail)*. *Predglavlje (pre head)* je još jedan element koji je unio, a između *tijela* i *repa* nalazi se još jedan dio koji se naziva *jezgro (nucleus)*. Ovo se može uočiti i na sljedećoj ilustraciji:

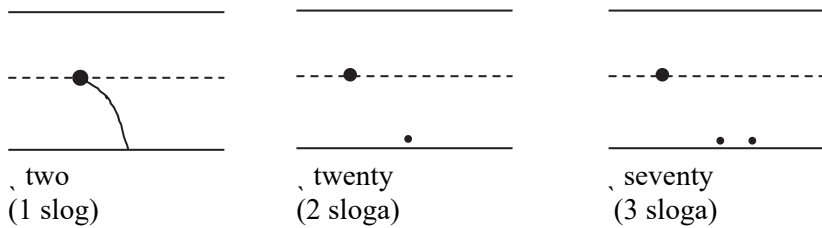
Ovih pet elemenata sačinjavaju melodiju. Kasnije je preovladalo mišljenje da *glava* i *tijelo* mogu da se sažmu u jedno pod nazivom *glava*.

Svaka melodija mora da ima jezgro, ili da se sastoji samo od jezgra, kao što je slučaj, na primjer, kod "Yes". Ostali elementi mogu se pojaviti samo uz jezgro.

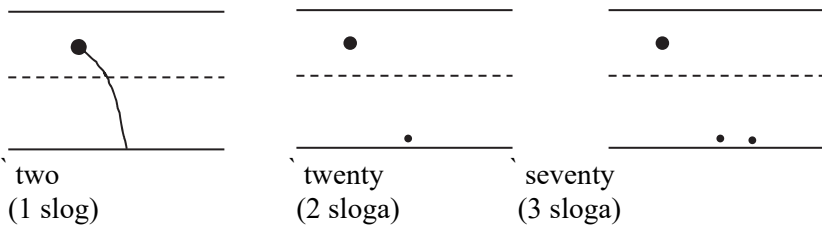
Jezgro je akcentovani slog posljednje istaknute riječi u jednom iskazu. To ne mora biti posljednji slog u iskazu, već se radi o posljednjem akcentovanom slogu.

Jezgro je nosilac jednog od sedam tonova i ono određuje intonaciju, tj. melodiju. To znači da postoji 7 nuklearnih tonova.

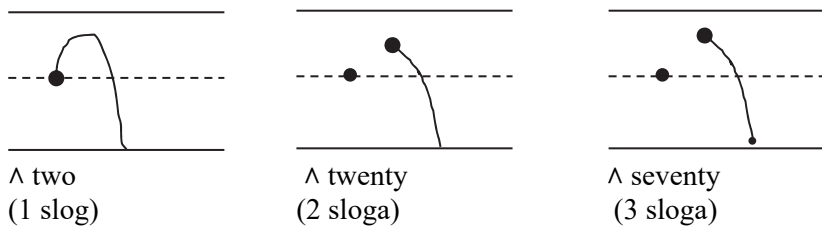
1. Niskosilazni (low-fall) (,)

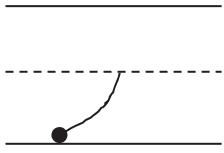
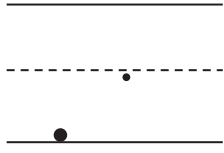
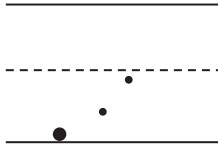
2. Visokosilazni (high-fall) (`)

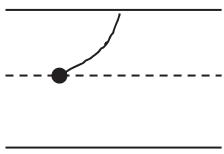
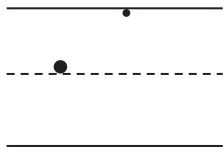
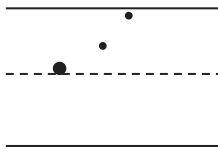
3. Uzlazno-silazni (rise-fall) (^)

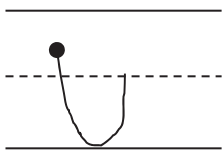
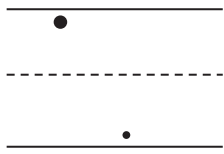
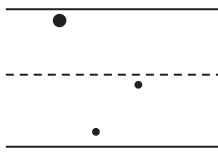
4. Niskouzlazni (low-rise) (,)

		
, two (1 slog)	, twenty (2 sloga)	, seventy (3 sloga)

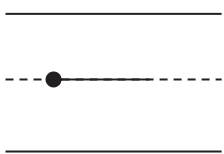
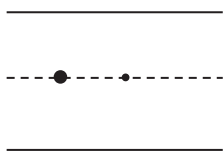
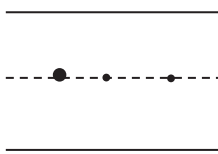
5. Visokouzlazni (high-rise) (´)

		
´ two (1 slog)	´ twenty (2 sloga)	´ seventy (3 sloga)

6. Silazno-uzlazni (fall-rise) (∨)

		
∨ two (1 slog)	∨ twenty (2 sloga)	∨ seventy (3 sloga)

7. Srednji (mid-level) (>)

		
> two (1 slog)	> twenty (2 sloga)	> seventy (3 sloga)

13.2. Funkcije intonacije

Intonacija ima jako bitnu ulogu u jeziku. Kao ilustracija mogu da posluže riječi "Yes" i "No". Ako u engleskom ove riječi izgovorimo tonom koji se ne mijenja (*mid-level*), rezultat neće biti prirodni govor, niti se ovakav ton često sreće u engleskom. Ukoliko izvorni govornici engleskog žele da nešto zaključe, da potvrde nešto tako da to bude konačno, onda će koristiti opadajuću (*falling*) intonaciju. Ukoliko žele da dobiju odgovor, onda će koristiti uzlaznu (*rising*) intonaciju.

Možemo govoriti o četiri vrste funkcija koje intonacija ima:

A. Funkcija naglašavanja

Ova funkcija izvedena je iz termina naglasak (akcenat). Ona pretpostavlja da intonacija opredjeljuje određivanje naglasaka, odnosno akcenta, mada mnogi autori smatraju da je naglasak nezavisan od intonacije. Međutim, jedan aspekt naglasaka može se smatrati povezanim sa intonacijom, a to je tonski naglasak unutar tonske jedinice.

Lokacija tonskog sloga je bitna, a to je najčešće na poslednjoj leksičkoj riječi (odnosno imenici, pridjevu, glagolu ili prilogu) tonske jedinice. Često se kaže i da smještanje tonskog sloga određuje i to gdje je fokus kad je u pitanju informacija. Pogledajmo sljedeći primjer:

I wonder where they are coming from.

Poslednja leksička riječ u ovom iskazu je *come*, tako da je tu lociran tonski slog, a ne na predlogu *from* koji je gramatička riječ. U tom smislu, naglasak, odnosno fokus u ovom iskazu je na riječi *come*.

Međutim, tonski naglasak možemo smjestiti i na druge pozicije, u zavisnosti od toga što želimo da iskažemo. Ilustrovaćemo to narednim primjerima:

- (a) She liked her mother's new glasses.
- (b) She liked her mother's new glasses.
- (c) She liked her mother's new glasses.

U rečenici (a) imamo neutralan iskaz jer naglasak nije stavljen ni na jednu od riječi. Međutim, u rečenici (b) naglasak je na pridjevu *new*, što znači da su joj se svidjele *nove*, a na stare naočare njene majke. U primjeru (c) naglašena je imenička fraza *her mother's*, što znači da su joj se svidjele naočare *njene majke*, a ne nečije druge.

Ovo nije karakteristika samo engleskog, nego i drugih jezika, poput španskog, italijanskog, njemačkog, ali i crnogorskog.

B. Gramatička funkcija

Gramatička funkcija odnosi se na način izražavanja neke gramatičke kategorije. Ova funkcija omogućava govorniku da napravi razliku između određenih sintaksičkih odnosa, poput granice između iskaza i pitanja, fraza i klauza itd.

Ranije se pretpostavljalo da svaka vrsta rečenica ima svoju tipičnu melodiju i da prema tome funkcija intonacije jeste da nam pokaže o kojoj se vrsti rečenice radi. To je izraženo kroz pravljenje razlike između vrsta rečenica (izjavne, upitne, uzvične i zapovijedne).

Međutim, novija ispitivanja pokazuju da takva veza nije bezuslovna i da rečenica koja pripada istoj gramatičkoj kategoriji može pod raznim uslovima da bude izgovorena različitom melodijom. Pogledajmo sljedeći primjer:

- (d) They are leaving.
- (e) They are leaving?

Iako površinski ove rečenice izgledaju isto u smislu njihove strukture, u prvom slučaju (d) radi se o *iskazu* kojim se konstatuje da oni odlaze. Ovaj iskaz izgovoren je *ravnom* intonacijom. Ukoliko se ista rečenica izgovori *uzlaznom* intonacijom, onda dobijamo *pitanje* (e).

Kod složenijih iskaza svakako su bitne smisaone cjeline, gdje se granice tonskih cjelina vezuju za fraze i klauze. Pogledajmo sljedeći primjer:

(f) In London | where she lives | she often goes for a walk.

Kao što vidimo, kod složenije rečenice poput ove, gdje imamo predlošku frazu, a zatim dvije klauze, tonske cjeline se nalaze upravo na granicama između fraza i klauza. Bilo bi krajnje neobično naći ove granice između, recimo, člana i imenice ili između pomoćnog i glavnog glagola.

Ovo pokazuje da granica tonske cjeline ukazuje slušaocu na gramatičku strukturu. Slično je i kod upotrebe restriktivnih i nerestriktivnih klauza:

(g) The students who passed the test | will get their certificates.

(h) The students, | who passed the test, | will get their certificates.

U rečenici (g), s obzirom da je naglasak samo na *pass*, govorimo o restriktivnoj klauzi, što znači da će diplome dobiti *samo* studenti koji su položili test. Rečenica (h), koja je nerestriktivna, podrazumijeva da su *svi* student položili test i da će *svi* dobiti diplome. U svakom slučaju, u svim ovim primjerima dolazi do određene promjene u značenju, u zavisnosti od toga gdje se nalazi tonski naglasak.

Interesantan je i primjer gramatičke funkcije intonacije kod upitnih fraza (*question tags*) u engleskom jeziku poput *isn't it*, *won't you*, *should he* itd. Razlika u značenju proizilazi iz toga da li je upitna fraza izgovorena uzlaznom ili silaznom intonacijom. Pogledajmo sljedeći primjer:

(i) They are leaving tomorrow | aren't they?

Ukoliko se upitna fraza izgovori silaznom intonacijom, onda je govornik prilično siguran da je informacija tačna i samo očekuje da sagovornik potvrdi tu informaciju. Međutim, ukoliko se ova fraza izgovori uzlaznom intonacijom, ona govornik nije siguran da je informacija tačna, pa upitna fraza služi više kao zahtjev za informacijom.

C. Funkcija izražavanja stava govornika

Bez obzira na to koju formu ima rečenica, govornik može da sagovorniku stavi do znanja kakav je njegov odnos prema sagovorniku ili onome o čemu se govori. Otuda razlikujemo dvije podvrste stava govornika:

- i. mentalno stanje poput ljutnje, simpatije, nezainteresovanosti i sl.
- ii. odnos govornika i sagovornika.

Za razliku od gramatičke kategorije, ovdje možemo svakoj rečenici da damo boju koja odražava naš stav. Svakako, sve zavisi od konteksta i od značenja riječi u intonacionoj grupi. Ipak, dva tona, silazno-uzlazni i uzlazno-silazni, posebno prenose stav govornika, odnosno nose određenu implikaciju.

Tako, *silazno-uzlazni* ton izražava sumnju, ispravku, rezervu ili poziv sagovorniku da ponovo nešto razmotri. S druge strane, *uzlazno-silazni* ton govori da je govornik impresioniran, arogantan, samouvjeren, samozadovoljan ili ironičan.

Visokosilazni i *niskouzlazni* tonovi smatraju se neutralnim, dok *niskosilazni* i *visokouzlazni* imaju funkciju naglašavanja.

D. Diskursna funkcija

Intonacija je bitna i iz diskursnog ugla jer utiče na način na koji vodimo i strukturiramo razgovore. Intonacija može da sagovornike uputi na različite načine organizacije razgovora između dva ili više govornika, poput ubacivanja nove

informacije u razgovor, signala za uzimanje riječi, odnosno uključivanje u razgovor, odnos između sagovornika (npr. na osnovu statusa ili autoriteta) i sl.

U tom kontekstu, jezgrene tonove možemo svrstati u dvije kategorije, u zavisnosti od toga da li su silazni ili uzlazni.

A. Silazni tonovi (visokosilazni, niskosilazni i uzlazno-silazni)

Visokosilazne i niskosilazne tonove označićemo strelicom prema dolje (↘), a uzlazno-silazne sa dvije strelice (↗↘).

B. Uzlazni tonovi (visokouzlazni, niskouzlazni i silazno-uzlazni)

Visokouzlazne i niskouzlazne tonove označićemo strelicom prema gore (↗), a silazno-uzlazne sa dvije strelice (↘↗).

Generalno gledano, potpuni iskazi i naredbe izražavaju se silaznim tonovima, a ‘da-ne’ pitanja i uvodne klauze obično imaju uzlazni ton. Naravno, tu postoje i izuzeci koji su rezultat kombinovanja diskursne funkcije sa funkcijom izražavanja stava govornika. To možemo ilustrovati sljedećim pitanjem:

j. What is your occupation?

Ako ovo pitanje izgovorimo sa silaznom intonacijom, onda to pitanje djeluje hladno, poslovno, gotovo kao ispitivanje, dok izgovoreno uzlaznom intonacijom ono djeluje ljubaznije i kao da poziva na nastavak dijaloga.

Ukazaćemo na još nekoliko aspekata silazne i uzlazne intonacije.

1. Silazna intonacija može da ukaže da iskaz sadrži neku novost, odnosno nešto što sagovornik očigledno ne zna. S druge strane, uzlazna intonacija ukazuje da informacija nije nova, već da je oba sagovornika već znaju.

k. A: See you on Sunday.

B: But I'll be at my parents ↘ at the weekend ↗

Ovakva intonacija znači da je prvi dio u odgovoru osobe B nepoznat sagovorniku A i otuda silazna intonacija. Drugi dio rečenice sadrži uzlaznu intonaciju s obzirom da je osoba A već pomenula nedjelju, pa je to poznata informacija.

2. Već smo pomenuli da kod upitnih fraza uzlazni ton koristimo kad pozivamo sagovornika da potvrdi ili negira informaciju koju smo mu dali, tj. kad nismo sigurni da li je ono što smo rekli tačno, a silazni ton kada već znamo odgovor i samo očekujemo potvrdu od sagovornika.

Silazni ton možemo koristiti i onda kada želimo da sagovornik prizna da je nešto što ranije nije prihvatao u stvari tačno:

l. He was right, wasn't he? ↘

Međutim, silazni ton možemo koristiti ako i iskaz i upitna fraza ne sadrže negaciju:

m. You did it, ↘ did you? ↘

Nakon uzvičnih rečenica, upitna fraza takođe ima silazni ton:

n. What a stupid thing to do, ↘ isn't it? ↘

Upitne fraze mogu da se nađu i u naredbama, a služe kako bi se ublažilo dejstvo tih naredbi. U tom slučaju, koristimo uzlazni ton:

o. Pass me the salt, ↗ would you? ↗

Kao što se može vidjeti, ne postoji jasna granica između različitih funkcija intonacije, već su one međusobno povezane i uslovljene.

LITERATURA

- Baker, A. (1982) *Introducing English Pronunciation*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Catford, J. C. (1988) *A Practical Introduction to Phonetics*, Oxford: Oxford University Press.
- Clark, J and Zallop, C. (1995) *An Introduction to Phonetics and Phonology*, 2nd ed, Oxford: Blacwell.
- Collins, B. and Mess I. M. (2006) *Practical Phonetics and Phonology, A Resource Book for Students*, London and New York: Routledge.
- Dalton, C. and Seidlhofer, B. (1994) *Pronunciation*, Oxford: Oxford University Press.
- Giegerich, H. J. (1992) *English Phonology: An Introduction*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Gimson, A. C. (1970) *An Introduction to the Pronunciation of English*, London: Edward Arnlod.
- Gudurić, S. (2004) *O prirodi glasova*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Hancock, M. (2005) *English Pronunciation in Use, Intermediate*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Harris, J. (1994) *English Sound Strucutre*, Oxford: Blackwell.
- Hewings, M. (2007) *English Pronunciation in Use, Advanced*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Hlebec, B. (2004) *A Textbook of English Phonology*, Beograd: Čigoja štampa.
- Kreidler, C. W. (1989) *The Pronunciation of English*, Oxford: Blackwell.
- Ladefoged, P. (2000) *Vowels and Consonants*, Oxford: Blackwell.

Lado, R. and Fries, C.C. (1961) *English Pronunciation, Exercises in Sound Segments, Intonation and Rhythm*, Ann Arbor: The University of Michigan Press.

Mihailović, Lj. (1984) *The Phonemic Elements of Modern English*, Beograd: Filološki fakultet.

Mihailović, Lj. (1984) *The Distribution of Phonemes in Modern English*, Beograd: Filološki fakultet.

O'Connor, J. D. (1991) *Phonetics*, London: Penguin.

Roach, P. (2005) *English Phonetics and Phonology, A Practical Course*, Cambridge: Cambridge University Press.

Roach, P. (2015) *Phonetics*, Oxford: Oxford University Press.

Vidović, V. (1985) *Engleski glasovi, naglasak, ritam i intonacija*, Beograd, Naučna knjiga.